

การฟ้องร้องของชาวชอง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอลักษณะทำร้ายที่ปรากฏในการประกอบพิธีกรรมของชาวชองทั้ง 3 พิธี ได้แก่ พิธีแต่งงาน พิธีเล่นผีหึ่ง และพิธีเล่นผีโรง ตามลำดับ ซึ่งทำร้ายที่ผู้วิจัยนำมาเสนอในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้มาจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมจริง ในการเล่นผีหึ่งที่บ้านของนางปราณี มนต์ ในวันที่ 22 เมษายน 2543 การเล่นผีโรงที่บ้านของนางหนอม หัตถ์ ในวันที่ 3 พฤษภาคม 2543 และการประกอบพิธีการแต่งงานใหญ่ บ้านนายดอกกรัก สิ้นธุรส ในวันที่ 11 พฤษภาคม 2543 นอกจากนี้ยังได้ศึกษาจากการสังเกตอย่างไม่มีส่วนร่วมจากม้วนวิดีโอ การประกอบพิธีกรรมของชาวชอง ของศูนย์วัฒนธรรมชาวชอง โรงเรียนคลองพลูวิทยา และศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดจันทบุรี สถาบันราชภัฏรำไพพรรณี ซึ่งเป็นการประกอบพิธีกรรมของชาวชองในหมู่บ้านกระทิง ตำบลพลวง อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี โดยที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอทำร้ายที่ปรากฏที่ละกระบวนท่า และจะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป

ทั้งนี้ เนื่องจากการฟ้องร้องของชาวชอง เป็นการฟ้องร้องที่เกิดขึ้นในการประกอบ พิธีกรรม ที่มีเรื่องของไสยศาสตร์ การทรงเจ้าเข้าผี เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการฟ้องร้องทำทางของชาวบ้านที่ไม่มีแบบแผนของทำทางที่แน่นอน และไม่มีรูปแบบของการฟ้องร้องที่เป็นมาตรฐาน เพื่อความเข้าใจในการอธิบายทำร้ายของการฟ้องร้องชาวชองนี้ ผู้วิจัยจะได้กำหนดชื่อเพื่อใช้เรียกกระบวนท่าการฟ้องร้องที่ปรากฏในแต่ละพิธีและแยกอธิบายเป็นทำย่อย โดยใช้วิธีการบรรยายประกอบภาพ ดังที่จะได้นำเสนอต่อไป ดังนี้คือ

4.1 กระบวนท่าทำร้ายที่ปรากฏในพิธีแต่งงานใหญ่

ในการอธิบายกระบวนท่าทำร้ายในพิธีแต่งงานใหญ่นี้ ผู้วิจัยได้กำหนดชื่อกระบวนท่าตามขั้นตอนที่ปรากฏการฟ้องร้องนั้น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากไม่มีศัพท์กำหนดการเรียกชื่อ ทำร้ายมาก่อน และเพื่อให้เกิดความเข้าใจในการอธิบายกระบวนท่าทำร้าย นอกจากนั้นผู้วิจัยยังได้กำหนดชื่อทำร้ายที่เป็นทำย่อย ในกระบวนท่า ตามทำทางที่ปรากฏ อันเป็นลักษณะที่ผู้ฟ้องต้องการแสดงออก ซึ่งจากการศึกษาการประกอบพิธีกรรมการแต่งงานใหญ่ของชาวชองในหมู่บ้านกระทิงนี้พบว่า มีกระบวนท่าทำร้าย 3 กระบวนท่า ดังนี้คือ

- 4.1.1 กระบวนท่าชนวิว
- 4.1.2 กระบวนท่าโค่นตะเคียน
- 4.1.3 กระบวนท่าชนไก่

กระบวนการทำรำที่ปรากฏ ในพิธีแต่งงานใหญ่ ปรากฏการฟ้อนรำแทรกอยู่ในขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมโดยมีผู้ฟ้อนรำแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ร่วมในพิธี และ ผู้ประกอบพิธี ก่อนที่ผู้วิจัยจะนำเสนอทำรำที่ปรากฏ จะได้นำเสนอภาพรวมของการประกอบพิธีแต่งงานใหญ่ เรียงตามลำดับขั้นตอนในการประกอบพิธี ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ตารางแสดงภาพรวมการประกอบพิธีแต่งงานใหญ่

ลำดับที่	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	หมายเหตุ
1	เจ้าบ่าว จุดธูปเทียน บอผีบรรพบุรุษก่อน ยกชบวนขันหมากออกจากบ้าน ไปบ้านเจ้าสาว	ที่ลานบ้านเจ้าสาวขณะชบวนขันหมากแห่มา มีการเล่นชนวัวชนควาย ในลานบ้านของเจ้าสาว ซึ่งปรากฏเป็นการฟ้อนรำในกระบวนการ ชนวัว
2	เมื่อชบวนขันหมากเคลื่อนมาถึงบ้านเจ้าสาว ฝ่ายเจ้าสาวจะจัดคนลงไปรับเครื่องขันหมากเข้าสู่บริเวณที่ทำพิธี เจ้าสาวจะยืนรอรับเจ้าบ่าว และตักน้ำล้างเท้าให้เจ้าบ่าว จากนั้นเด็กที่ยังไม่มีใครในครอบครัวตายจะเป็นผู้นำเจ้าบ่าวเข้ามายังสถานที่ประกอบพิธี	-
3.	เจ้าบ่าวเจ้าสาวเข้ามานั่งคู่กันหน้าโคกเมอในบริเวณพิธี ก่อนหมอบปลุกเริ่มทำพิธี คู่บ่าวสาวจะไหว้ผีด้วยเครื่องไหว้ผีที่จัดเตรียมไว้	-
4.	หมอบปลุกทำพิธี เริ่มจากสวดคาถาชุมนุมเทวดา ชุมนุมผีบรรพบุรุษจุดธูปเทียนปักลงในโคกเมอ คู่บ่าวสาว เคาะที่กระบุงข้าวเปลือกเป็นการยอมรับกันและกัน	-
5.	หมอบปลุกไหว้บายศรี เช่นห่อกล้วยในเชิงเลง เอาผ้าขาวม้าคลุมศรีชะบ่าวสาว เสกหมากพลู	ผู้เล่นชนวัว ชนควาย ทำท่าทางฟ้อนรำอยู่รอบ ๆ พิธี ตามกระบวนการทำที่ได้กระทำแล้วในขั้นตอนที่ 1

ลำดับที่	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	หมายเหตุ
6	หมอบปลุกตั้งใบตองข้างเชิงลงมาไว้ที่ป่าของคู่บ่าวสาว จากนั้นแห่หลังรดลงที่ขานปลู และหัวไก่	
7	หมอบปลุกทำพิธีโค่นตะเคียน สมมุติให้แรงลงเป็นต้นไม้หมอบปลุกถือขานปลูพ้อนรำ เดินวนทางซ้ายไปรอบคู่บ่าวสาว 3 รอบ	ทำทางที่หมอบปลุกทำพิธีนี้ปรากฏทำทางเป็นการพ้อนรำในกระบวนทำโค่นตะเคียน
8	หมอบปลุกทำพิธีชันไก่ ทำท่าตีปีก เดินวนรอบคู่บ่าวสาว เมื่อเดินวนครบ 1 รอบก็จะทำท่าชัน เป็นเสียงไก่ทำอย่างนี้สลับกันไปจนครบ 3 รอบ	ทำทางที่หมอบปลุกกระทำพิธีนี้ปรากฏทำทางเป็นการพ้อนรำในกระบวนทำชันไก่
9	หมอบปลุกเสกเกล้าในกระปุก แล้วส่งให้คู่บ่าวสาวดื่ม โดยให้ผลัดกันป้อน	
10	หมอบปลุกทำพิธีรับขวัญคู่บ่าวสาว ฟูผ้าแดง วางหมาก พลุบนผ้าแดงที่ปูไว้ ให้บ่าวสาว กราบ	
11	บ่าวสาวมาไหว้เจ้าแก้ว ทั้งสองฝ่ายและหมอบปลุกด้วย เครื่องไหว้ที่จัดเตรียมไว้	
12	หมอบปลุกทำพิธีส่งตัวเข้าหอ ในตอนค่ำ ๆ ของ วันที่มีการประกอบพิธีแต่งงาน เป็นอันเสร็จสิ้นการประกอบพิธีแต่งงานใหญ่	

ทั้งนี้ เนื่องจากทำทางพ้อนรำที่ปรากฏ แทรกอยู่ในขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม ซึ่งดำเนินไปพร้อม ๆ กัน และใช้ระยะเวลาในการประกอบพิธีกรรมแต่ละขั้นตอนไม่มากนัก เพียงขั้นตอนละ 2 - 3 นาที ผู้วิจัยจึงได้นำลักษณะทำทางที่ปรากฏ และสามารถอธิบายได้เด่นชัด มากำหนดเป็นกระบวนท่า แล้วแบ่งเป็นชุดท่าและท่าย่อยตามลำดับ ซึ่งในแต่ละกระบวนท่ามีท่าย่อยต่าง ๆ กันไป ดังผู้วิจัยจะได้นำเสนอที่ละกระบวนท่า ดังต่อไปนี้

4.1.1 กระบวนท่าชบวว์

กระบวนท่าชบวว์นี้เป็นการพ้อนรำที่ปรากฏ ก่อนที่จะเริ่มพิธีแต่งงาน ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วในขั้นตอนของการประกอบพิธีแต่งงานใหญ่ กล่าวคือ ระหว่างที่ชบวว์ขึ้นหมอกของฝ่ายเจ้าบ่าวกำลังแห่มาที่บ้านเจ้าสาวในช่วงเช้านั้น ที่งานบ้านเจ้าสาวจะมีชาย ๒ คน ลอยเขาที่หัวขึ้นพ้อนรำทำทำทางเป็นวง ไหลเวียนกันเองบ้างหรือไหลวนดลิ่งของบ้าง เพื่อความสนุกสนาน และยังแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวชอง แต่ดั้งเดิมว่ามีอาชีพเลี้ยงวัว เลี้ยงควายมาก่อน ซึ่งจากการศึกษา

จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีแต่งงานจริงและศึกษาจากม้วนวิดีโอทัศน์ ผู้วิจัยพบว่า ในกระบวนการทำขนวัว 1 กระบวนท่าประกอบด้วยท่าย่อยอีก 6 ท่าด้วยกัน คือ

ชุดที่ 1	สวมเขา
ชุดที่ 2	กางแขนม้วนมือ
ชุดที่ 3	วัวจ้อง
ชุดที่ 4	วัวชน
ชุดที่ 5	วัวถอย
ชุดที่ 6	วัวขวิด

ซึ่งแต่ละชุดยังประกอบไปด้วยท่าย่อย ดังผู้วิจัยจะได้อธิบายประกอบภาพ ดังต่อ

ไปนี้

กระบวนการทำชนวนวัด ชุดที่ 1 สวมเขา ประกอบไปด้วยทำย่อย 2 ทำ คือทำจับเขา และทำสวมเขา

ภาพที่ 61 ทำย่อยที่ 1 จับเขา

ศีระชะ ดั้งตรง
 มือ ทั้งสองมือจับเขาที่ทำขึ้น ชูขึ้นเหนือศีระชะเพื่อเตรียมสวมไว้ที่ศีระชะ
 เท้า ย่ำเท้าซ้าย 1 ครั้ง ย่ำเท้าขวา 1 ครั้ง
 ลำตัว โน้มมาข้างหน้า ในลักษณะก้มตัว แล้วค่อย ๆ ยืดตัวขึ้น
 การเคลื่อนไหว ผู้พ่อนทั้ง 2 คน หันหน้าเข้าหากัน ย่ำเท้าเดินเวียนเป็น
 วงกลม
 จังหวะ ผู้พ่อนำย่ำเท้าตามจังหวะการเขย่าไม้คันทะลา และกระดิ่งโลหะ

ภาพที่ 62 ทำย่อยที่ 2 สวมเขา

ศีรษะ	ตั้งตรง
มือ	มือทั้งสองจับเขาสวมที่ศีรษะ
เท้า	ย่อเท้าซ้าย 1 ครั้ง ขวา 1 ครั้ง ตามจังหวะ
ลำตัว	โน้มมาข้างหน้า
การเคลื่อนไหว	เดินย่อเท้าเวียนเป็นวงกลมเช่นเดียวกับทำย่อยที่ 1
จังหวะ	ผู้สอนร้องทำท่าตามจังหวะการขยับย่อเท้าโยกศีรษะ และจังหวะดังโกล

กระบวนการทำขนรวัด ชุดที่ 2 ทางแขนม้วนมือ ประกอบไปด้วยทำย่อย 4 ทำ คือ ทำทางแขน ทำงอแขน ทำม้วนมือ ทำตั้งมือ

ภาพที่ 63 ทำย่อยที่ 1 ทางแขน

ศีรษะ	ตั้งตรง
มือ	ผู้สอนทั้ง 2 คน ยกแขนขึ้น ทางออกไปข้างลำตัวในลักษณะที่มือตั้งขึ้น
เท้า	ย่อเท้าซ้าย 1 ครั้ง
ลำตัว	ตรง
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าเดินเป็นวงกลม เช่นเดียวกับทำลมเขา
จังหวะ	ผู้สอนว่าย่อเท้าสามจังหวะ การเซย่าไม้ต้นกะลา และกระดิ่งโลหะ

ภาพที่ 64 ทำย่อยที่ 2 งอแขน

ศีรษะ	ตั้งตรง
มือ	ผู้สอนทั้ง 2 คน งอแขนที่กางออกไปข้างลำตัว เข้ามาให้แคบกว่าท่าที่ 1 ในลักษณะพลิกหัน ฝ่ามือทั้ง 2 เข้าหาลำตัว
เท้า	ย่อเท้าขวา 1 ครั้ง
ลำตัว	ตรง
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าเป็นเส้นเวียนเป็นวงกลม
จังหวะ	ผู้สอนร่ายท่าทำตามจังหวะการเขย่าไม้คันทะลา และ กระดิ่งโลหะ

ภาพที่ 65 ทำย่อยที่ 3 ม้วนมือ

ศีรษะ	ตั้งตรง
มือ	ผู้ฟ้อนทั้ง 2 คน พลิกฝ่ามือ ทั้ง 2 เข้าหาลำตัว ให้ปลายนิ้วมือชี้ลงพื้น ในลักษณะที่ยังกางแขนอยู่
เท้า	ย่อเท้าซ้าย 1 ครั้ง
ลำตัว	ตรง
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าเดินเป็นวงกลม
จังหวะ	ผู้ฟ้อนรำย่อเท้าตามจังหวะการเขย่าไม้คันทะลา และ กระดิ่งโลหะ

ภาพที่ 66 ทำย่อยที่ 4 ตั้งมือ

ศัรชะ	ตั้งตรง
มือ	ผู้พอนทั้ง 2 คน พลิกข้อมือทั้ง 2 ตั้งขึ้น และกาง แขนออกไปข้างลำตัวเช่นเดียวกับทำย่อยที่ 1
เท้า	ย่ำเท้าขวา 1 ครั้ง
ลำตัว	ตรง
การเคลื่อนไหว	ย่ำเท้าเดินเป็นวงกลม
จังหวะ	ผู้พอนร่ายำเท้าตามจังหวะการเขย่าไม้คั่นกะลา และ กระดิ่งโลหะ

กระบวนการทำชนวน 3 วัจจ้อง ประกอบด้วยทำย่อย 2 ทำ คือ ทำป๋อง และ
ทำมอง

ภาพที่ 67 ทำย่อยที่ 1 ทำป๋อง

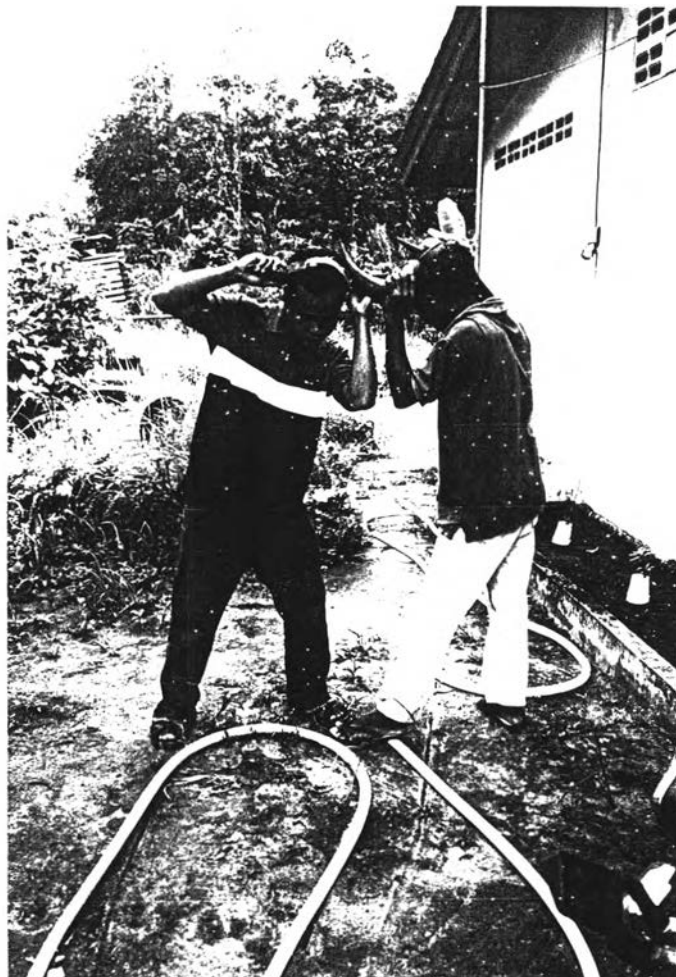
ศึระะ	เอียงและหันมองไปทางซ้าย
มือ	ผู้พ้องทั้ง 2 คน ใช้มือขวาป๋องที่ศึระะ มือซ้าย วางบนหน้าขาซ้าย
เท้า	ย่ำเท้าซ้าย-ขวาสลับกัน 2 ครั้ง
ลำตัว	โน้มมาข้างหน้าในลักษณะก้มตัว เอนมาทางซ้าย
การเคลื่อนไหว	ย่ำเท้าสลับกัน เดินเข้าหากัน
จังหวะ	ผู้พ้องร่ายำเท้าตามจังหวะการเขย่าไม้คั้นกะลา และ กระดิ่งโลหะ

ภาพที่ 68 ทำย่อยที่ 2 ท่ามอง

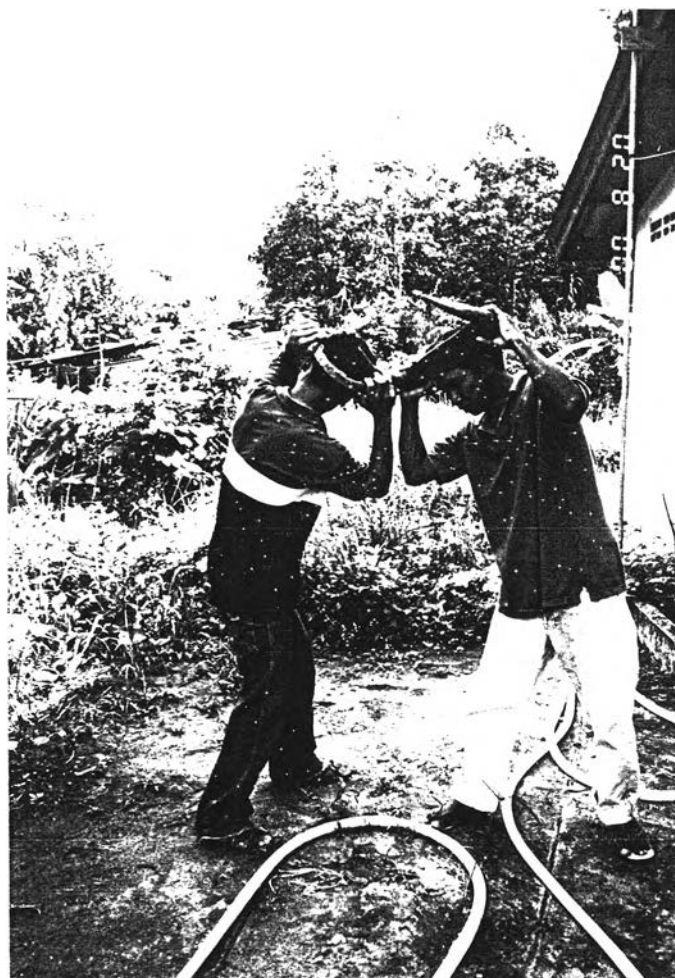
ศัรชะ	เอียงแคะหันมองไปทางขวา
มือ	ผู้พอนทั้ง 2 คน เอามือไพล่หลัง ทั้ง 2 ข้าง
เท้า	ยื่นเท้าซ้าย-ขวาสลับกัน 2 ครั้ง
ลำตัว	โน้มมาข้างหน้าในลักษณะก้มต่ำ
การเคลื่อนไหว	ยื่นเท้าเดินเข้าหากัน
จังหวะ	ผู้พอนนำยื่นเท้าตามจังหวะการเขย่าไม้คั่นกะลา และ กระดิ่งโลหะ

กระบวนการทำขนวิวชุดที่ 4 วิวขน ประกอบไปด้วยท่าย่อย 2 ท่า คือ ขนเขาซ้าย และ ขนเขาขวา

ภาพที่ 69 ท่าย่อยที่ 1 ขนเขาซ้าย

ศีรษะ	ก้มต่ำและเอนไปทางซ้าย
มือ	มือทั้ง 2 จับเขาที่สวมบนศีรษะ
เท้า	ย่อเท้าซ้าย-ขวาสลับกัน 2 ครั้ง
ลำตัว	โน้มมาข้างหน้าในลักษณะก้มต่ำ
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าเดินเข้าชนกัน
จังหวะ	ผู้สอนร่ายท่าทำตามจังหวะการเขย่าไม้คั่นกะลา และ กระดิ่งโลหะ

ภาพที่ 70 ทำย่อยที่ 2 ชนเขาขวา

ศีรษะ	ก้มต่ำเอนไปทางขวา
มือ	มือทั้ง 2 จับเขาที่สวมบนศีรษะ
เท้า	ข่าเท้า ซ้ายขวา สลับกัน 2 ครั้ง
ลำตัว	โน้มมาข้างหน้าในลักษณะก้มต่ำ
การเคลื่อนไหว	ข่าเท้าเดินชนกัน
จังหวะ	ผู้พอนำข่าเท้าตามจังหวะการเขย่าไม้คันทะลา และ กระดิ่งโลหะ

กระบวนการทำชนวัวชุดที่ 5 วัลถอย ประกอบด้วยท่าย่อย 1 ท่า คือ จับเข่าถอยหลัง

ภาพที่ 71 ท่าย่อย จับเข่าถอยหลัง

ศีรษะ	ก้มต่ำและเอียงสลับ ซ้าย - ขวา
มือ	มือทั้ง 2 จับเข่าที่สวมบนศีรษะ
เท้า	ย่อเท้า ซ้ายขวา สลับกัน 4 ครั้ง
ลำตัว	โน้มมาข้างหน้าในลักษณะก้มต่ำ
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าเดินถอยหลังออกจากกัน
จังหวะ	ผู้พ้อนำย่อเท้าตามจังหวะการเขย่าไม้คั่นกะลา และ กระดิ่งโลหะ

กระบวนการทำขนวัวชุดที่ 6 วิชชาวิต ประกอบด้วยทำย่อย 2 ท่า คือ จับเขาวิชิตทางซ้าย และจับเขาวิชิตทางขวา

ภาพที่ 72 ทำย่อยที่ 1 จับเขาวิชิตทางซ้าย

ศีรษะ	ก้มต่ำเอียงซ้าย
มือ	มือทั้ง 2 จับเขาที่สวมที่ศีรษะ
เท้า	ย่อเท้าซ้าย-ขวาสลับกัน 4 ครั้ง
ลำตัว	โน้มมาข้างหน้าในลักษณะก้มต่ำ
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าเดินออกไปในพื้นที่รอบ ๆ เพื่อไล่วิด ผู้มองดูหรือสิ่งของ
จังหวะ	ผู้พ้อนำย่อเท้าตามจังหวะการเขย่าไม้คั่นกระลา และ กระดิ่งโลหะ

ภาพที่ 73 ท้ายอยที่ 2 จับเขาวัดทางขวา

ศัรชะ	กั่มด้าเอียงขวา
มือ	มือทั้ง 2 จับตาที่สวมที่ศัรชะ
เท้า	ย่ำเท้าซ้ายขวาสลับกัน 4 ครั้ง
ลำตัว	โน้มมาข้างหน้า ในลักษณะกั่มด้า
การเคลื่อนไหว	ย่ำเท้าเดินออกไปรอบ ๆ เพื่อไล่ขวิดผู้คนหรือสิ่งของ
จังหวะ	ผู้พื่อนำย่ำเท้าตามจังหวะการเขย่าไม้คันทะล้า และ กระดิ่งโลหะ

ผู้ท่อนำทั้ง 2 คนนี้ จะปฏิบัติทำร่ำทั้ง 6 ชุดดังกล่าว วนไปวนมา ไปเรื่อย ๆ สลับกันไป จนกว่าขบวนแห่เจ้าบ่าวมาถึงบ้านของเจ้าสาว และหมอบปลุกผู้ประกอบพิธี เริ่มทำพิธี จึงหยุดพื่อนำ

4.1.2 กระทบท่าโค่นตะเคียน

กระทบท่าโค่นตะเคียน เป็นการพื่อนำที่ปรากฏในระหว่างขั้นตอนของการประกอบพิธีแต่งงาน กล่าวคือเมื่อขบวนเจ้าบ่าวมาถึง และเจ้าสาวเข้าไปนั่งในพิธีแล้วหมอบปลุกผู้ประกอบพิธีเริ่มทำพิธีต่าง ๆ ตามขั้นตอน ท่าร่ำที่ปรากฏนี้อยู่ในขั้นตอนที่หมอบปลุกผู้ทำพิธี กำลังประกอบพิธีโค่นตะเคียน ผู้วิจัยจึงเรียกชื่อกระทบท่าร่ำนี้ว่ากระทบท่าโค่นตะเคียน ซึ่งผู้พื่อนำก็คือหมอบปลุกผู้ทำพิธีนั่นเอง ท่าร่ำที่ผู้วิจัยนำมาเสนอในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ นำมาจากการประกอบพิธีของ นายเยื้อง คำฉนวน ในการแต่งงานของ นายยงยุทธ สิ้นธุรส และ นางสาวพัชรี มครเทศ ในวันที่ 11 พ.ค. 2543 เนื่องจากนายเยื้อง คำฉนวน เป็นหมอบปลุกผู้ประกอบพิธีแต่งงานมาเป็นเวลานานถึง 40 ปีแล้วและชาวชนองในหมู่บ้านกระทิงมักจะให้นายเยื้องเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่เสมอ

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า กระทบท่าโค่นตะเคียนนี้ ประกอบด้วยท่าย่อยอีก 4 ชุด ด้วยกันคือ

- ชุดที่ 1 พาดขวาน
- ชุดที่ 2 แบกขวาน
- ชุดที่ 3 เดินวง
- ชุดที่ 4 โค่นตะเคียน

ซึ่งแต่ละชุด ในกระทบท่าโค่นตะเคียนนี้ ยังประกอบไปด้วย ท่าย่อย ดังที่ผู้วิจัยจะได้อธิบายประกอบภาพดังต่อไปนี้

กระบวนท่าโค่นตะเคียน ชุดที่ 1 พาดขวาน ประกอบด้วยท่าย่อย 4 ท่า ดังต่อไปนี้

ไปนี้คือ

ภาพที่ 74 ท่าย่อยที่ 1 จับขวาน

ศีรษะ

ก้มต่ำ

มือ

มือทั้งสองจับขวานปูลู

เท้า

ก้าวเท้าซ้ายอยู่ข้างหน้า งอเข่า 2 ซ้ำ

ลำตัว

ก้มลงจับขวาน

การเคลื่อนไหว

ก้มลงหยิบขวานแล้วค่อย ๆ ยืดตัวขึ้น

ภาพที่ 75 ภาพทำไร่ชวดพาดขวาง ทำย่อยที่ 2 พาดแขนซ้าย

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือ	มือขวาจับด้ามขวานปูลู วางขวานพาดที่แขนซ้าย มือซ้ายแบบหงาย
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปข้าง ๆ ยืนตรง
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	ค่อย ๆ ดุกขึ้นยืนตรง
จังหวะ	ผู้สอนรำยาทำตามจังหวะการเคาะไม้กับและจังหวะ กลอง

ภาพที่ 76 ภาพทำรำชุดพาดขวาน ทำย่อยที่ 3 พาดแขนขวา

ศัรษะ	เอียงขวา
มือ	เปลี่ยนเป็นมือซ้ายจับขวานปูลู พาดขวานวางบนแขนขวา มือขวาแบหงาย
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปข้าง ๆ
ลำตัว	โน้มมาข้างหน้า ลักษณะก้าวต่ำ
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้า เดินวนรอบ คู่ป่าวลาว
จังหวะ	ผู้ฟ้อนรำย่อเท้าตามจังหวะการเคาะไม้กรับและจังหวะกลอง

ภาพที่ 77 ภาพทำไร่ซูดพาดขวาน ทำย่อยที่ 2 พาดแขนซ้าย

ศึรชะ	เอียงซ้าย
มือ	มือขวาจับค้ำขวานปูลู วางขวานพาดที่ แขนซ้าย มือซ้ายแบหงาย
เท้า	ก้าวเท้าขวานไปข้าง ๆ
ลำตัว	โน้มมาข้างหน้าลักษณะก้มตัว
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้า เดินวนรอบ คู่บ่าวสาว
จังหวะ	ผู้พ่อนำย่อเท้าตามจังหวะการเคาะไม้กรับและจังหวะ กลอง

กระบวนการทำโค่นตะเคียน ชุดที่ 2 แยกขวาน ประกอบด้วยทำย่อย 4 ทำดังนี้

ภาพที่ 78 ภาพทำรำชุด แยกขวาน ทำย่อยทำที่ 1 แยกขวานป่าขวา

ศีรษะ	ตั้งตรง
มือ	มือทั้งสองจับขวาน พาดวางบนป่าขวา ในลักษณะ แยกขวาน
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปข้างหน้า
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าเดินวนรอบคู่ป่าขวา
จังหวะ	ผู้เพื่อนำย่อเท้าตามจังหวะการเคาะไม้กรับและจังหวะกลอง

ภาพที่ 79 ภาพทำรำชุดแบบขวาน ทำย่อยที่ 2 มองซ้าย

ศีรษะ	เอียงซ้าย
มือ	มือซ้ายทำท่าป้อง หันฝ่ามือแนบศีรษะ มือขวา จับด้ามขวานที่แนบอยู่ที่ปาก
ลำตัว	ก้มตัวโน้มมาข้างหน้า เอนตัวไปทางซ้าย
การเคลื่อนไหว	เดินย่ำเท้าวนรอบคู่ป่าวสาว
จังหวะ	ผู้ฟ้อนรำทำตามจังหวะการเคาะไม้กับและจังหวะ กลอง

ภาพที่ 80 ภาพทำไร่ซูดแบกขวาน ทำย่อยที่ 3 มองขวา

ศิระชะ	เฉียงขวา
มือ	ทำลักษณะเดียวกันกับทำย่อยที่ 2
เท้า	ก้าวเท้าขวา
ลำตัว	ก้มตัวโน้มมาข้างหน้าเอนตัวไปทางขวา
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าเดินวนรอบคูบัวสาว
จังหวะ	ผู้พ้อนำย่อเท้าตามจังหวะการเคาะไม้กรับและจังหวะ

ภาพที่ 81 ภาพทำไร่ชาชุดแบกขวาน ทำย่อยที่ 4 แบกขวานมือไพล่หลัง

ศีรษะ	ตั้งตรง
มือ	มือซ้ายไพล่หลัง มือขวาจับขวานที่พาดอยู่บนบ่า
เท้า	ก้าวเท้าซ้าย
ลำตัว	ยืดขึ้นตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าเดินวนรอบคูบัวลาว
จังหวะ	ผู้พอนำย่อเท้าตามจังหวะการเคาะไม้กับและจังหวะกลอง

กระบวนการทำโค่นตะเคียน ชุดที่ 3 เติมนง ประกอบด้วยทำย่อย 4 ท่า ดังนี้

ภาพที่ 82 ภาพทำรำชุดเติมนง ทำย่อยที่ 1 แยกขวานจับข้าง

ศีรษะ	ตั้งตรง เอียงขวาเล็กน้อย
มือ	มือขวาจับขวานที่พาดอยู่บนบ่า มือซ้าย ยื่นออกไป ข้างลำตัวเล็กน้อย งอแขน มือทำท่าจับในลักษณะ จับคว่ำ กิ่งจับลงหลัง
เท้า	ก้าวก้าวขวา
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	เดินวนรอบคู่บ่าวสาว
จังหวะ	ผู้พ้อนรำย่อท่าตามจังหวะการเคาะไม้กับและจังหวะ กลอง

ภาพที่ 83 ภาพท้าวำซุดเดินวง ทำย่อยที่ 2 แบกขวานตั้งมือ

ศีรษะ	ตั้งตรงเอียงซ้ายเล็กน้อย
มือ	มือขวาจับขวานที่พาดบ่า มือซ้ายยกขึ้น ตั้งมือในลักษณะมือวง ระดับศีรษะ
เท้า	ก้าวเท้าซ้าย ลากเท้าขวามาแตะข้าง ๆ เท้าซ้าย
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	เดินวนรอบคูบัวสาว
จังหวะ	ผู้พื่อนำเข้าเท้าตามจังหวะการเคาะไม้กับและจังหวะกลอง

ภาพที่ 84 ภาพทำรำชุดเดินวง ท่าย่อยที่ 3 แบกขวาน มีวนมือ

ศัรษะ	เอียงขวา
มือ	มือขวาจับขวานที่พาดปาก พลิกมือซ้าย หันเข้าหาลำตัว งอแขน ทำมือคล้ายลักษณะจับปกรข้าง
เท้า	ก้าวเท้าขวาแตะเท้าซ้าย
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	เดินวนรอบคู่ป่ารวาว
จังหวะ	ผู้ฟ้อนรำย้ำเท้าตามจังหวะการเคาะไม้กรับและจังหวะ กลอง

ภาพที่ 85 ภาพท่ารำชุดเดินวง ท่าย่อยที่ 4 แบนขวาน ตั้งวงกลาง

ศีรษะ

เฉียงซ้าย

มือ

มือขวาจับขวานที่พาดบ่า มือซ้าย ยื่นไปข้างลำตัว
งอแขน พลิกมือเป็นลักษณะวงหันฝ่ามือออก อยู่ใน
ระดับไหล่

เท้า

ก้าวเท้าซ้ายแตะเท้าขวา

ลำตัว

ตั้งตรง

การเคลื่อนไหว

เดินวนรอบคู่ป่าดง

จังหวะ

ผู้ฟ้อนรำยื่นเท้าตามจังหวะ การเคาะไม้กรับและจังหวะ
กลอง

กระบวนการทำโค่นตะเคียน ชุดที่ 4 โค่นตะเคียน ประกอบด้วยทำย่อย 4 ท่า ดังนี้

ค.๒

ภาพที่ 86 ภาพทำรำชุดโค่นตะเคียน ทำย่อยที่ 1 จับขวานที่ป่า

ศีรษะ	ตั้งตรง
มือ	มือทั้งสองจับขวานที่พาดป่า
เท้า	ก้าวเท้าขวา
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	เดินวนมาหยุดตรงหน้า เขงเลง เพื่อเตรียมทำท่า โค่นตะเคียน

ภาพที่ 87 ภาพท่ารำชุดโค่นตะเคียน ท่าย่อยที่ 2 ขูขวาน

ศิระษะ	ตั้งตรง
มือ	มือทั้งสองจับขวาน ขูขึ้น ให้สูงกว่าระดับศิระษะ และยื่น ออกมาเล็กน้อย
เท้า	ก้าวเท้าซ้าย
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	ยกมือที่จับขวานที่พาดอยู่ให้สูงขึ้นเหนือศิระษะ

ภาพที่ 88 ภาพท่าม้าชุดโค่นตะเคียน ท่าย่อยที่ 3 เงือขวาง

ศีรษะ	เอียงขวาเล็กน้อย
มือ	มือทั้งสองจับขวาง เงือมือให้ขวางเอนไปด้านหลังเล็กน้อย
เท้า	ก้าวเท้าซ้าย
ลำตัว	เอนไปทางขวา และโน้มไปข้างหลังเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	เงือขวางเท้า 7 มือ ให้โน้มไปข้างหลัง

ภาพที่ 89 ภาพทำไร่ขุดโค่นตะเคียน ทำย่อยที่ 4 โค่นไม้

ศัรษะ	ก้มต่ำ
มือ	มือทั้งสองข้างจับขวานทำท่าโค่นต้นไม้ ฟันลงไปที เชิงแสงโดย กดปลายมือให้ขวานยื่นออกไปข้างหน้า
เท้า	งอเข้าทั้งสองข้าง
ลำตัว	ย่อตัวลงให้โน้มมาข้างหน้า
การเคลื่อนไหว	เหวี่ยงมือที่จับขวาน พาดไปข้างหน้า พัดลมกับสควตัว และย่อเข่าลง คล้ายท่าฟันต้นไม้

กระบวนการทำรำชุดโค่นตะเคียนที่นำเสนอมาทั้งหมดนี้ ผู้พ่อนำ จะกระทำซ้ำตามกระบวนการดังกล่าวนี้ 3 รอบ โดยจะปฏิบัติทำรำเดินวน รอบคู่บ่าวสาว พร้อมกับร้องบทร้องที่เป็นภาษาของผู้วิจัยได้นำเสนอไปแล้วในบทที่ 3 เมื่อปฏิบัติทำรำครบทั้ง 3 รอบแล้ว ผู้ประกอบพิธีก็จะเริ่มทำพิธีในขั้นตอนต่อไป

4.1.3 กระบวนท่าขันไก่*

กระบวนท่าขันไก่ เป็นกระบวนท่าการพ่อนำที่ปรากฏ ในระหว่างการประกอบพิธีการแต่งงาน หลังจากที่หมอบปลุกผู้ทำพิธี ทำพิธีโค่นตะเคียนแล้ว จะมีพิธีการขันไก่ ซึ่งปรากฏกระบวนการ ผู้วิจัยจึงเรียกกระบวนการที่ปรากฏนี้ว่ากระบวนท่าขันไก่ ซึ่งผู้พ่อนำก็คือ หมอบปลุกผู้ประกอบพิธี จากการศึกษาผู้วิจัยทราบว่า พิธีการขันไก่ในการแต่งงานนี้เป็นการปลุกฝังสั่งสอนให้ บ่าวสาวขยันทำมาหากิน โดยเฉพาะเจ้าสาว จะต้องตื่นขึ้นมาแต่เช้าก่อนไก่ขัน เพื่อเตรียมทำงาน ดูแลบ้านในวันใหม่ต่อไป กระบวนท่าขันไก่ประกอบด้วยท่าย่อย 2 ชุด คือ ชุดตีปีกและชุดโก่งคอขัน** ซึ่งประกอบด้วยท่าย่อย ดังที่ผู้วิจัยจะได้อธิบายประกอบภาพดังต่อไปนี้

* คำว่าขันไก่นี้ผู้วิจัยใช้เรียกชื่อกระบวนการเรียกชื่อขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมว่า "พิธีขันไก่" (สัมภาษณ์ นายสมควร ทองคำ, ผู้ช่วยผู้ประกอบพิธีแต่งงาน, 11 พฤษภาคม 2543)

** ชื่อชุดท่ารำดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยกำหนดขึ้นให้เรียกตามลักษณะเด่นที่ปรากฏในท่ารำนั้น (ผู้วิจัย)

กระบวนการทำขึ้นไก่ ชุดที่ 1 ตีปีก ประกอบด้วยทำย่อย 2 ทำ ดังนี้ คือ

ภาพที่ 90 ภาพทำรำชุดตีปีกทำย่อยที่ 1 ตีปีกขวา

ศีรษะ	เฉียงขวา
มือ	มือทั้งสองกำหลวมๆ งอแขนกางข้อศอกออกไปข้างๆ ลำตัว แล้วจึงหุบข้อศอก เข้าหาลำตัว
เท้า	ก้าวเท้าขวา ยกเท้าซ้าย
ลำตัว	ก้มลงโน้มไปข้างหน้า
การเคลื่อนไหว	ก้มทำกระทบจังหวะ แล้วค่อยๆ เดินเวียนเป็นวงกลม รอบคูบัวลาว
จังหวะ	ผู้ฟ้อนรำทำตามจังหวะการเคาะไม้กรับและจังหวะ กลอง

ภาพที่ 91 ภาพทำรำชุด ตีปีกทำย่อยที่ 2 ตีปีกซ้าย

ศีรษะ	เฉียงซ้าย
มือ	กระทำลักษณะเดียวกับทำย่อยที่ 1
เท้า	ก้าวเท้าซ้าย ยกเท้าขวา
ลำตัว	ก้มตัวโน้มไปข้างหน้า
การเคลื่อนไหว	เช่นเดียวกับทำย่อยที่ 1
จังหวะ	ผู้พ้อนรำย้ำเท้าตามจังหวะการเคาะไม้กับและจังหวะกลอง

กระบวนการทำขึ้นไก่ ชุดที่ 1 ตีปีกนี้ ผู้พ้อนรำจะกระทำสลับกันไปเรื่อย ๆ จะเดินวนรอบคู่บ่าวสาว 1 รอบจึงหยุดทำทำชุดโก่งคอขึ้น ซึ่งจะได้อธิบายประกอบภาพต่อไปนี้

กระบวนการทำชั้นไก่ ชุดที่ 2 โกงคอกชั้น ประกอบด้วย ทำย่อย 2 ทำ ดังนี้คือ

ภาพที่ 92 ภาพทำรำชุดโกงคอกชั้น ทำย่อยที่ 1 ตบสะโพก

ศีรษะ	ตั้งตรง
มือ	เอามือทั้งสอง วางแนบ สะโพก กางข้อศอกออก แล้วค่อย ๆ ตบสะโพกเบา ๆ
เท้า	เท้าชิดกัน ย่อตัวลง งอเข่าทั้ง 2 ข้าง
ลำตัว	ก้มตัวโน้มตัวมาข้างหน้า
เคลื่อนไหว	ระหว่างที่เอามือตบสะโพกเบา ๆ ผู้ฟ้อนจะค่อย ๆ ผงกหัวไปด้วย

ภาพที่ 93 ภาพทำรำชุดโก่งคอชัน ทำย่อยที่ 2 โก่งคอ

ศีรษะ	ตั้งตรง เงยขึ้น ลักษณะแหงนหน้า
มือ	ทำลักษณะเดียวกับทำย่อยที่ 1
เท้า	ทำลักษณะเดียวกับทำย่อยที่ 1
ลำตัว	ก้มตัวโน้มมาข้างหน้า แต่ยืดตัวขึ้นหลังตรง แอ่นตัว
การเคลื่อนไหว	ยุบตัวย่อลงแล้วค่อย ๆ ยืดตัว แหงนหน้าขึ้นลักษณะ โก่งคอชัน

ผู้สอนจะทำท่าชุดโก่งคอชันนี้ 3 ครั้ง โดยจะทำท่าชุดตีปีก เดินวนรอบบ่าวสาว 1 รอบ แล้วจึงทำท่าโก่งคอชัน 1 ครั้ง แล้วจึงทำท่าตีปีก แล้วเดินวนมาโก่งคอชันอีกจนครบ 3 รอบ

จากการศึกษาลักษณะท่าทางการพ้อนรำ ในการประกอบพิธีกรรมการแต่งงานของนาย
เยื้อง คำฉ้วน หมอปลุกผู้ประกอบพิธีพอจะสรุปรวมกระบวนท่ารำที่ปรากฏได้ดังนี้ กล่าวคือ

1. กระบวนท่าชนวิ้ว ประกอบด้วย กระบวนท่าทั้งหมด 6 ชุด คือ

ชุดที่ 1 สวมเขา มีท่าย่อย 2 ท่า คือ

- 1.1 ท่าจับเขา
- 1.2 ท่าสวมเขา

ชุดที่ 2 กางแขนม้วนมือ มีท่าย่อย 2 ท่า คือ

- 2.1 กางแขน
- 2.2 ท่าสวมเขา
- 2.3 ม้วนมือ
- 2.4 ตั้งมือ

ชุดที่ 3 วิ้วจ้อง มีท่าย่อย 2 ท่า คือ

- 3.1 ท่าบ้อง
- 3.2 ท่ามอง

ชุดที่ 4 วิ้วชน มีท่าย่อย 2 ท่า คือ

- 4.1 ชนเขาซ้าย
- 4.2 ชนเขาขวา

ชุดที่ 5 วิ้วถอย มีท่าย่อย 1 ท่า คือ

- 5.1 จับเขาถอยหลัง

ชุดที่ 6 วิ้วขวิด มีท่าย่อย 2 ท่า คือ

- 6.1 จับเขาขวิดทางซ้าย
- 6.2 จับเขาขวิดทางขวา

2. กระบวนท่าโค่นตะเคียน ประกอบด้วยกระบวนท่าทั้งหมด 4 ชุด คือ

ชุดที่ 1 พาดขวาน มีท่าย่อย 4 ท่า คือ

- 1.1 จับขวาน
- 1.2 พาดแขนซ้าย
- 1.3 พาดแขนขวา
- 1.4 พาดแขนซ้าย

ชุดที่ 2 แבקขวาน มีทำย้อย 4 ท่า คือ

- 2.1 แבקขวานป่าขวา
- 2.2 มองซ้าย
- 2.3 มองขวา
- 2.4 แבקขวานมือไหลหลัง

ชุดที่ 3 เดินวง มีทำย้อย 4 ท่า คือ

- 3.1 แבקขวาน จับข้าง
- 3.2 แבקขวาน ตั้งมือ
- 3.3 แבקขวาน ม้วนมือ
- 3.4 แבקขวาน ตั้งวงกลม

ชุดที่ 4 โคนตะเคียน มีทำย้อย 4 ท่า คือ

- 4.1 จับขวานที่ป่า
- 4.2 ชูขวาน
- 4.3 เงื่อขวาน
- 4.4 โคนไม้

3. ครอบวนท่าขันไก ประกอบด้วยครอบวนท่าย้อย 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1 ตีปีก มีทำย้อย 2 ท่า คือ

- 1.1 ตีปีกขวา
- 1.2 ตีปีกขวา

ชุดที่ 2 โกงคอกขันมีทำย้อย 2 ท่า คือ

- 2.1 ตบสะโพก
- 2.2 โกงคอก

จากลักษณะท่ารำที่ปรากฏข้างต้นนี้ ผู้วิจัยนำมาศึกษาวิเคราะห์ลักษณะท่าทางที่ปรากฏ โดยนำท่ารำทั้งหมดมาแจกแจง โดยใช้ตารางแจงลักษณะท่ารำที่กำหนดขึ้นดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ตารางแจกแจงลักษณะท่าท่าที่ปรากฏในการพ้อนรำในพิธีแต่งงาน

กระบวนท่าท่า ลักษณะท่าท่า	ท่าท่าเลียนแบบ ธรรมชาติ		ท่าท่าที่เป็นท่าพื้นฐานในการ พ้อนรำ			รวม
	เลียนกริยา สัตว์	เลียนกริยา คน	มือจับ	มือวง	ม้วนมือ	
1. กระบวนท่าชนวนิว						
ชุดที่ 1 สวมเขา	✓	-	-	-	-	1
ชุดที่ 2 กางแขนม้วนมือ	-	-	✓	✓	✓	3
ชุดที่ 3 วิวจ้อง	✓	✓	-	-	-	2
ชุดที่ 4 วิวชน	✓	-	-	-	-	1
ชุดที่ 5 วิวถอย	✓	-	-	-	-	1
ชุดที่ 6 วิวขวิด	✓	-	-	-	-	1
2. กระบวนท่าโค่นตะเคียน						
ชุดที่ 1 พาดขวาน	-	✓	-	-	-	1
ชุดที่ 2 แบกขวาน	-	✓	-	-	-	1
ชุดที่ 3 เดินวง	-	✓	✓	✓	✓	4
ชุดที่ 4 โค่นตะเคียน	-	✓	-	-	-	1
3. กระบวนท่าชันไก่อ						
ชุดที่ 1 ตีปีก	✓	-	-	-	-	1
ชุดที่ 2 โกงคอชัน	✓	-	-	-	-	1
รวม	7	5	2	2	2	18

จากข้อมูลตามตารางข้างต้นปรากฏว่า กระบวนท่าที่ปรากฏมีทั้งหมด 12 ชุด

ปรากฏท่าท่าที่เลียนแบบกริยาสัตว์ 7 ชุด จาก 12 ชุด

ปรากฏท่าท่าที่เลียนแบบกริยาคน 5 ชุด จาก 12 ชุด

ปรากฏท่าท่าที่เป็นท่าพื้นฐานในการพ้อนรำ 6 ชุด จาก 12 ชุด

จากข้อมูลดังกล่าวจึงพอสรุปได้ว่า ท่าท่าที่ปรากฏในการพ้อนรำในพิธีแต่งงานใหญ่นี้ มีลักษณะท่าท่าเลียนแบบมาจากกริยาของคนและสัตว์มากกว่าท่าท่าที่เป็นพื้นฐานในการพ้อนรำ

4.2 กระบวนท่าจำที่ปรากฏในพิธีเล่นผีหึ่งและพิธีเล่นผีโรง

การเล่นผีหึ่งและการเล่นผีโรง เป็นการประกอบพิธีกรรมเพื่อเซ่นไหว้และบูชาผีบรรพบุรุษของชาวซอง เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทรงเจ้าเข้าผี คือ เชิญดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษมาเข้าร่างของคนทรง ซึ่งมีองค์ประกอบและขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในบทที่ 3 แล้วนั้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอลักษณะท่าทางการฟ้อนรำที่ปรากฏในพิธีเล่นผีหึ่งและเล่นผีโรง ทั้งนี้เนื่องจาก ทั้ง 2 พิธี มีขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรมที่เหมือนกัน และปรากฏท่าทางการฟ้อนรำ ในขั้นตอนเดียวกัน คือ หลังจากเชิญผีมาเข้าร่างทรง หมอทรงก็จะทำท่าต่าง ๆ ซึ่งปรากฏการฟ้อนรำอยู่ในขั้นตอนนี้ การฟ้อนรำที่ปรากฏทั้งในพิธีผีหึ่งและพิธีผีโรงมีลักษณะท่ารำคล้ายกันและซ้ำกันเป็นส่วนมากเป็นการแสดงออกตามธรรมชาติและอารมณ์ของผู้ฟ้อนรำ ที่อยู่ในลักษณะที่มีสติสัมปชัญญะน้อยกล่าวคือ ผู้ฟ้อนเป็นหมอทรงหรือร่างทรงซึ่งถูกผีบรรพบุรุษเข้า ทำท่าทางที่แสดงออกมาจึงมีลักษณะต่าง ๆ กันไป ซึ่งเป็นการยากที่จะนำเสนอเฉพาะเป็นท่าทางการเคลื่อนไหวที่ต่อเนื่องกันโดยมากผู้วิจัยจึงได้นำท่าทางการฟ้อนรำที่มีจุดเด่นและท่าฟ้อนรำที่ชัดเจนสามารถอธิบายได้ นำมาเสนอรวมกันทั้ง 2 พิธี โดยใช้การนำเสนอด้วยการบรรยายประกอบภาพแยกเป็นกระบวนท่าและท่าย่อย เพื่อให้เกิดความชัดเจนและง่ายต่อการเข้าใจ

ท่ารำที่นำมาเสนอในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นท่ารำที่ได้มาจากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ในการประกอบพิธีเล่นผีหึ่ง ของชาวซองในหมู่บ้านกระหิง หมู่ที่ 5 ในวันที่ 22 และ 23 เมษายน 2543 และการเล่นผีโรง ในวันที่ 3 พฤษภาคม 2543 โดยมีนางหนอม หัตถี เป็น หมอทรง (ร่างทรง) ซึ่งเป็นผู้ฟ้อนรำและมีนาย นิด หัตถี และนายเอื้อง คำฉนวน เป็นหมอครอบ ผู้กำกับในพิธี เหตุที่ผู้วิจัยนำท่ารำของนางหนอม มานำเสนอในวิทยานิพนธ์นี้ เนื่องจาก นางหนอม เป็นหมอทรงที่มีความชำนาญและประสบการณ์มาก กล่าวคือ เป็นร่างทรงมานานถึง 35 ปี และทุกปีจะเป็นร่างทรงมากถึง 3 ครั้งต่อปี ทั้งนี้เนื่องจากในการประกอบพิธีเล่นผีหึ่ง ผีโรงนี้ผู้ที่เป็ร่างทรง ต้องเป็นญาติในสายสกุลเดียวกันเท่านั้น ดังนั้นหมอทรง 1 คน มักเป็นร่างทรงเพื่อเล่นผีหึ่ง หรือผีโรง 1 ครั้งต่อ 1 ปี ซึ่งมักเล่นเพียงแคผีหึ่ง หรือผีโรง เพียงอย่างเดียว แต่ นางหนอม หัตถี เป็นร่างทรงถึง 3 ครั้ง ต่อปี นอกจากนั้นยังเป็นหมอทรงทั้งพิธีผีหึ่ง และพิธีผีโรงเหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้วิจัยได้มีส่วนร่วมในการประกอบพิธีทั้ง 3 เป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามคือ ผู้วิจัยเข้าไปสังเกตการณ์ ในเหตุการณ์จริงทั้ง 3 ครั้ง ผู้วิจัยจึงได้นำท่ารำของนางหนอม หัตถี นี้มานำเสนอในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ในการนำเสนอท่ารำนี้ผู้วิจัยได้กำหนดชื่อ เพื่อให้เรียกกระบวนท่าตามคำร้องที่หมอทรงทำท่านั้น ๆ และกำหนดชื่อเพื่อให้เรียกท่าย่อยตามลักษณะท่ารำที่ปรากฏอันเป็นท่าหลักที่ ผู้ฟ้อนรำต้องการสื่อความหมายทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการอธิบายท่ารำ เนื่องจากท่าทางที่ปรากฏเป็นลักษณะของการฟ้อนรำแบบพื้นบ้านที่มีรูปแบบไม่แน่นอนตายตัว และไม่มีศัพท์ใช้เรียก

ชื่อท่ารำหรือท่าทางที่แสดงผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องกำหนดศัพท์ขึ้นเอง ซึ่งจากการสังเกตท่าทางการฟ้อนรำสามารถแบ่งท่ารำได้ 3 กระบวนท่าคือ

4.2.1 กระบวนท่าเชยผี

4.2.2 กระบวนท่าลุกขึ้นนุ่งผ้า

4.2.3 กระบวนท่าลุกขึ้นฟ้อนรำ

ก่อนที่จะนำเสนอท่าทางที่ปรากฏทั้ง 3 กระบวนท่าดังกล่าว ผู้วิจัยจะได้นำเสนอภาพรวมของขั้นตอนในการเล่นผีหึ่งและการเล่นผีโง่ ซึ่งมีขั้นตอนในการเล่นเหมือนกัน เรียงตามลำดับดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 3 ตารางแสดงภาพรวมการประกอบพิธีเล่นผีหึ่งและเล่นผีโง่

ลำดับ	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	หมายเหตุ
1	หมอทรงและเจ้าของบ้านที่ประกอบพิธีจะเซ่นผีด้วยเครื่องเซ่นผีที่จัดเตรียมไว้	
2.	หมอทรงนั่งลงตรงหน้าหึ่งหรือเจว็ดภายในบริเวณพิธีหมอครบผู้ทำพิธีนำสายสิญจน์ คาคศึระให้คนทรงจุดธูป 4 ดอกปักไว้บนศึระ หมอทรงนั่งพนมมือในมือถือธูป 1 ดอก และสายสิญจน์ที่โยงมาจากหึ่งหรือเจว็ด	
3.	หมอครอบสวดคาถา ชุมนุมเทวดา และเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษหมอเชิญร้องบทร้องเชิญผีประกอบการตีกลองและไม่กรับหมอทรงนั่งพนมมือและลุกขึ้นทำท่าทางต่าง ๆ ซึ่งปรากฏเป็นท่าทางการฟ้อนรำบ้าง ลุกขึ้นหยิบเหล้าหรือเครื่องเซ่นที่วางอยู่มากินบ้าง บางทีก็ทำท่าทางต่าง ๆ เพื่อให้ญาติจำได้ ว่าเป็นใคร สักพักก็ล้มลงนอนหมอครอบจะเป่ากระหม่อมแล้ว เออว่านให้หมอทรงอม เมื่อหมอทรงล้มลงนอน หมอเชิญจะหยุด ร้องบทร้องและตีกลองไม่กรับ เพื่อให้ญาติได้พูดคุยกับหมอทรง	หมอเชิญจะร้องบทร้องไปเรื่อย ๆ ท่าทางของหมอทรงที่เคลิบเคลิ้มเมื่อถูกวิญญาณเข้าปรากฏเป็นท่าทางการฟ้อนรำในกระบวนท่าเชยผี ซึ่งมีกระทำ ตามบทร้องที่ว่า "เชิญเฮยเชิญลงมาเชิญเจ้าทุกองค์เทวา..." ปรากฏเป็นท่าทางในกระบวนท่า ลุกขึ้นนุ่งผ้า ซึ่งผู้ฟ้อนมักทำตามบทร้องที่ว่า "ลุกขึ้นจะนุ่งผ้าลุกขึ้นจะน้ามัน" และปรากฏเป็นท่าทางในกระบวนท่า ลุกขึ้นฟ้อนรำ ในช่วงที่หมอเชิญ

ลำดับ	ขั้นตอนในการประกอบพิธีกรรม	หมายเหตุ
		ร้องบหรือถึงคำร้องที่ว่า "เขารำก็รำด้วยงามไม่งาม ไม่รู้เลย...."
4.	หมอลำหรือผู้ร่วมในพิธีเชื่อว่าเป็นดวงวิญญาณของบรรพบุรุษมาเข้าก็จะพูดคุย สักสองสามเดือน ลูกหลานที่อยู่ในพิธีสักครู่ ก็จะรำลากัน	
5	เมื่อหมอลำหรือพูดคุย รำลากันญาติสักพัก วิญญาณผีบรรพบุรุษที่อยู่ในร่างหมอลำก็จะออกไป หมอลำก็จะล้มลงนอน ญาติที่นั่งอยู่ใกล้หิ้งจะลุกขึ้นเทเหล้าลงบนเครื่องเช่นในหิ้ง หมอลำจะหยิบข้าวสารโยนไปที่หิ้ง แล้วจึงเริ่มขั้นตอนในลำดับที่ 3 ใหม่ จนครบ 10 ครั้ง เมื่อครบแล้วก็ทำพิธีส่งผีอีก 2 ครั้ง	การเล่นผีหิ้งและผีโรง จะเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษมาเข้าร่างทรง 10 ครั้ง เมื่อ ผีบรรพบุรุษออกจากร่างทรงแล้วก็จะเริ่มขั้นตอนที่ 3-5 ใหม่ ทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ ไปจนครบ 10 ครั้ง
6.	พิธีส่งผีหมอลำครบจุดรูป 4 ดอก ปักไว้บนศรีษะร่างทรงอีกเหมือนขั้นตอนที่ 2 หมอลำเชิญจะร้องบทส่งผีประกอบการตีกลอง, ไม่รับหมอลำครอบว่าคาถากำกับแล้วบนศรีษะให้หมอลำจากนั้นสลักรูปหิ้ง 4 ดอกบนศรีษะให้สลักข้างกัน แล้วหมอลำเชิญร้องส่งดวงวิญญาณอีกครั้ง หมอลำครอบพ่นน้ำมนต์ ให้ทรง 3 หน หมอลำรับขันน้ำมนต์ออกไปลูบหน้า ลูบตัว ญาติที่นั่งอยู่จะมาเอาไก่ที่ใช้ในพิธี ร้อง กา กา กา เดินออกไป เป็นเสร็จสิ้นขั้นตอนในการเล่นผีหิ้งและผีโรง	

ทั้งนี้เนื่องจาก ระยะเวลาที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมแต่ละขั้นตอนใช้เวลาไม่มากนัก และท่าทางที่ผู้พ่อนำจะทำให้ปรากฏก็จะแสดงออกมาตามอารมณ์และความรู้สึกในขณะนั้น ท่าทางที่แสดงออกจึงมีลักษณะต่าง ๆ กันไป ผู้วิจัยจึงได้นำท่าทางที่ปรากฏเป็นการพ่อนำที่ชัดเจน และสามารถอธิบายได้ มานำเสนอแบ่งเป็นทำย่อย ตามกระบวนการต่าง ๆ ดัง จะได้อธิบายทำประกอบภาพและคำบรรยายที่ละกระบวนการ ดังนี้

4.2.1 กระบวนท่าเชิญผี

เป็นท่ารำที่ปรากฏในตอนเริ่มต้นของพิธีหลังจากที่หมอครอบ สวดบทชุมนุม เทวดาแล้ว เริ่มเชิญวิญญาณผีบรรพบุรุษมาเข้าร่างของหมอทรง หมอเชิญผู้เป็นลูกคู่ ร้องบทเชิญผีจะ เริ่มเคาะไม้รับและตีกลองประกอบการร้องบทเชิญที่ว่า "เชิญเอยเชิญมาลง เชิญเจ้าทุกองค์เทวา" หมอทรงก็จะเริ่มแสดงท่าทางเพื่อให้รู้ว่าเริ่มมีวิญญาณมาเข้าร่างทรงแล้ว ซึ่งปรากฏเป็นท่าทางดังนี้ คือ

ภาพที่ 94 ทำนั่งไหว้เอนตัว

ศีรษะ	ตั้งตรงแล้วค่อย ๆ เอนไปมาทางซ้ายและขวา
มือ	อยู่ในท่าพนมมือ
ลำตัว	ตั้งตรงแล้วค่อย ๆ เอนไปมา
เท้า	อยู่ในลักษณะทำนั่งพับเพียบ
การเคลื่อนไหว	นั่งเอนตัวอยู่กับที่

อธิบายท่ารำ ผู้พ่อน นั่งพับเพียบ พนมมือ หลับตา เมื่อหมอเชิญเริ่มร้องบทเชิญผู้พ่อนก็เริ่มเอนตัวไปมา ทั้งซ้ายและขวาสลับกันไป

ภาพที่ 95 ท่านิ่งไหว้ โยกตัว

ศีรษะ ตั้งตรงแล้วค่อย ๆ โยกไปตามลำตัวที่โอนไปมา

มือ อยู่ในท่าพนมมือ

ลำตัว ตั้งตรงแล้วโยกไปมาเป็นวงกลม

เท้า อยู่ในท่านั่งพับเพียบ

การเคลื่อนไหว นั่งโยกตัวอยู่กับที่

อธิบายท่าท่า ผู้พื่อน นั่งพับเพียบ พนมมือ หลังตา แล้วค่อย ๆ โยกตัวให้

โอนอนไปเป็นวงกลม เป็นท่าต่อเนื่องจากท่านิ่งไหว้เอนตัว

ภาพที่ 96 ท่านั่งไหว้โยนตัว

ศีรษะ	ตั้งตรงแล้วค่อย ๆ เหยียงไปทางซ้ายและขวา
มือ	อยู่ในท่าพนมมีระดับอก
ลำตัว	ตั้งตรงแล้วโยกไปมา
เท้า	อยู่ในท่านั่งพับเพียบ
การเคลื่อนไหว	นั่งโยนตัว (ขยับตัว) อยู่กับที่
อธิบายท่าว่า	เป็นท่าต่อเนื่องมาจากภาพที่ ฟ็อนจะขยับตัวไปตามจังหวะกลอง

และไม่กรับ

4.2.2 กระบวนทำลูกชิ้นนุ่งผ้า

ผู้พ่อนจะปฏิบัติทำนึ่งไห้ว โยกตัว เอนตัวไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งหมอละอวยร้องถึงบท ร้องคำว่า "ลูกชิ้นจะนุ่งผ้า ลูกชิ้นจะทาน้ำมัน" ผู้พ่อนก็จะลูกชิ้น นำผ้าขาวมาที่พาดอยู่ที่ตัวผู้พ่อน ทำทำนุ่งผ้าในลักษณะต่าง ๆ กัน ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 97 ห่มผ้าแถบ

อธิบายทำรำ ผู้พ่อนำผ้าสไบมาพันตัวเฉพาะลำตัวส่วนบน แล้วเห็นบชายผ้า ข้างหนึ่งได้ ซึ่งมีลักษณะคล้ายการห่มผ้าแถบของผู้หญิงในสมัยโบราณ เพื่อสื่อให้เห็นว่า ผู้ที่มาเข้า รำเป็นหญิงสาว

ภาพที่ 98 ห่มสไบ

อธิบายท่ารำ ผู้พ่อนำนำผ้าขาวม้ามาพันตัว เฉพาะลำตัวส่วนบน โดยพาดชาย
ผ้าข้างหนึ่งเฉียงพาดลำตัวไปด้านหลังคล้ายกับการห่มสไบ เพื่อสื่อให้เห็นว่าผู้ที่มาเข้าทรงเป็น
หญิงมีอายุ

ภาพที่ 99 โพงหัว

อธิบายท่ารำ ผู้ฟ้อนรำนำผ้าขาวม้ามารับศีรษะของตน แล้วเหน็บชายผ้าไว้
เป็นการสื่อให้ทราบว่าผู้ที่มาเข้าทรงเป็นชายหนุ่ม

ภาพที่ 100 คาคอเว

อธิบายท่ารำ ผู้ฟ้อน นำผ้าขาวม้ามาคาคอเว แล้วผูกไว้ที่เอวเป็นการสื่อให้ทราบว่ามีอายุ

ภาพที่ 101 พาดป่า

อธิบายท่าว่า ผู้พื่อนำนำผ้าขาวม้ามาพาดป่าข้างใดข้างหนึ่ง เป็นการสื่อให้ทราบ
ว่าผู้ที่มาเข้าทรงเป็นชายชรา

ภาพที่ 102 พับผ้าวางบนศีรษะ

อธิบายท่าท่า ผู้พื่อน นำผ้าขาวม้ามาพับ แล้วสวมไว้บนศีรษะ มีลักษณะคล้าย
สวมหมวก สื่อให้เห็นว่าผู้ที่มาเข้าทรงเป็นชายใส่หมวก

ภาพที่ 103 ใส่เสื้อ นุ่งผ้าถุง

อธิบายทำว่า ผู้เพื่อน หยิบผ้าเสื้อและผ้าถุงที่วางพาดอยู่มาสวมใส่ ซึ่งมักพบเฉพาะพิธีเล่นผีโพงเพราะจะมีเสื้อผ้ามาวางพาดไว้ในโพงประกอบพิธี เพื่อสื่อว่าผู้มาเข้าทรงเป็นผู้หญิง

กระบวนการลุกขึ้นนุ่งผ้านี้ ผู้เพื่อนว่าจะลุกขึ้นทำท่าต่าง ๆ ตามคำร้อง และเมื่อนำผ้ามาพันตามลักษณะต่าง ๆ ที่ต้องการสื่อให้ทราบว่าเป็นใครมาเข้าทรงแล้วก็จะทำท่าทางหรืออาการอื่น ๆ ประกอบอีก เพื่อบอกให้ทราบว่ามีวิญญาณที่เข้ามาเป็นใคร ซึ่งบางครั้งระหว่างการนุ่งผ้าก็จะย้ำเท้าตามจังหวะกลองและไม่ก้าวไปด้วย

4.2.3 กระบวนท่าลุกขึ้นพ้อนรำ

กระบวนท่านี้ เป็นกระบวนท่าที่ผู้พ้อนกระทำเมื่อหมดเชิฐร็องบทร็องถึงคำร็องที่ ว่า "เขารำก็รำด้วยงามไม่งาม ไม่รู้เลย" ซึ่งผู้พ้อนรำก็จะลุกขึ้นทำท่ารำต่าง ๆ กันไป ท่ารำที่ปรากฏ ในภาสชฌญวญญานแต่ละครั้งไม่เท่ากันมากบ้างน้อยบ้าง บางครั้งก็ไม่ลุกขึ้นรำเลย ซึ่งจากการ สังเกตสามารถแบ่งเป็นท่าย่อยได้ดังนี้คือ

ภาพที่ 104

กำมือขย่มตัว

ศีรษะ

ตั้งตรง

มือ

กำหลวม ๆ อยู่ข้างลำตัว

ลำตัว

ตั้งตรง แล้วค่อย ๆ เอนไปซ้าย - ขวา

เท้า

ยืนตรงเท้าแยกห่างกันเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ยืนอยู่กับที่

อธิบายท่ารำ ผู้พ้อน กำมือหลวม ๆ อยู่ข้างลำตัว แล้วขย่มตัวเป็นจังหวะตามคำ ร็องและจังหวะกลองไม้กรับ พ้องกับค่อย ๆ เอนไปทางซ้ายขวาสลับกัน

ภาพที่ 105

กำมือเหวี่ยงแขน

ศีรษะ

ตั้งตรง

มือ

กำมือหลวม ๆ อยู่ข้างลำตัว แล้วค่อย ๆ แกว่งแขน

ลำตัว

ตั้งตรง

เท้า

ยืนตรง เท้าแยกห่างกันเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ยืนอยู่กับที่

อธิบายท่ารำ ผู้ฟอน กำมือหลวม ๆ ข้างลำตัวแล้วแกว่งแขนทั้งสองไปข้างหน้า และทั้งแขนไปข้างหลังตามจังหวะพร้อมๆกับขยับตัวตามจังหวะด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 106

กำมือโยกตัวแตะเท้า

ศีรษะ

เอียงสลับกันซ้าย - ขวา

มือ

กำมือหลวม ๆ ช้างลำตัวแล้วเหวี่ยงไปด้านข้าง
ซ้าย - ขวา

ลำตัว

เอนไปทางซ้าย - ขวา

เท้า

ก้าวเท้าซ้ายแตะเท้าขวา, ก้าวเท้าขวาแตะเท้าซ้าย

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าไปข้าง ๆ

อธิบายท่ารำ ผู้ฟ้อน กำมือหลวม ๆ แล้วค่อย ๆ เหวี่ยงไปข้าง ๆ ลำตัวตาม
จังหวะหม้อม ๆ กับการก้าวเท้าและแตะเท้าหากก้าวเท้าซ้ายแตะเท้าขวาก็จะเหวี่ยงแขนทั้ง 2 ข้าง
ไปทางซ้ายและเอียงซ้าย หากก้าวเท้าขวาแตะเท้าซ้ายก็จะเหวี่ยงแขนทั้ง 2 ไปทางขวาและเอียงขวา

ภาพที่ 107

กำมือย่าเท้า

ศัวษะ

เชียงใหม่ สลับกันซ้ายขวา

มือ

กำหลวม ๆ ข้างลำตัว

ลำตัว

เอนไปทางซ้าย-ขวา สลับกัน

เท้า

ย่าเท้าสลับกับการแตะเท้า

การเคลื่อนไหว

เดินไปข้าง ๆ ทั้งซ้ายและขวา

อธิบายท่าว่า ผู้พ้อง กำมือหลวม ๆ ข้างลำตัวแล้วเหวี่ยงไปข้าง ๆ ตามจังหวะการย่าเท้า คือ ถ้าย่าเท้าซ้าย ย่าเท้าขวา ย่าเท้าซ้าย แตะเท้าขวา ก็จะเหวี่ยงแขนไปทางซ้ายและเฉียงซ้าย หากย่าเท้าขวา ย่าเท้าซ้าย ย่าเท้าขวาแตะเท้าซ้ายก็จะเหวี่ยงแขนไปทางขวา และเฉียงขวา

ภาพที่ 108 ทำกวาดมือไปข้างหลัง

ศีรษะ	ก้มต่ำ
มือ	มือ 2 ทิ้ง แขนมือคว่ำลงแล้วกวาดมือไปข้างหลัง
ลำตัว	ก้มโน้มมาข้างหน้า
เท้า	ย่อเท้าเดินถอยหลัง
การเคลื่อนไหว	เดินถอยหลัง

อธิบายท่านี้ ผู้พจน ก้มตัวให้โน้มต่ำมาข้างหน้าแล้วแบมือทั้ง 2 คว่ำมือ จากนั้นค่อย ๆ กวาดมือส่งไปด้านหลังพร้อม ๆ กับการย่อเท้าถอยหลังตามจังหวะ

ภาพที่ 109

ทำตั้งมือขึ้นด้านหน้า

ศีรษะ

เงยขึ้นตั้งตรง

มือ

แบ่มือ ตั้งมือขึ้นยื่นออกไปด้านหน้า

ลำตัว

ตั้งตรง

เท้า

อย่าเท้าเดินขึ้นไปข้างหน้า

การเคลื่อนไหว

เดินขึ้นไปข้างหน้า

อธิบายท่าทำ ผู้ห่อนค้อย ๆ ยกมือกวาดขึ้นไปอยู่ด้านหน้าในลักษณะตั้งวง 2
มือ ให้ระดับมือต่างกันเล็กน้อยพร้อมทั้งอย่าเท้าเดินขึ้นไปข้างหน้าตามจังหวะ

ภาพที่ 110 ทำวาดมือจีบระดับไหล่

ศีรษะ เชียงซ้าย - ขวา สลับกัน

มือ แขนมือนำไปข้างลำตัวทิ้งปลายมือลงล่าง อีกมือหนึ่งจับ
คว่ำอยู่ใกล้ ๆ กัน ระดับไหล่

ลำตัว ตั้งตรง

เท้า ย่ำเท้าสลับกับการแตะเท้า

การเคลื่อนไหว เดินไปข้าง ๆ ทั้ง ซ้ายและขวา

อธิบายท่าทำ ผู้พ้องนำแบมือข้างหนึ่งยื่นออกไปข้าง ๆ ลำตัว ทิ้งปลายมือให้ตกลงล่าง แล้วนำมืออีกข้างมาจับคว่ำใกล้ ๆ มือแบ ย่ำเท้าซ้าย ขวา ซ้าย แตะเท้าขวา ตามจังหวะพร้อม ๆ กับเอียงข้างเดียวกับมือที่แบ จากนั้นค่อย ๆ วาดมือทั้งสองมาอีกข้างหนึ่ง เปลี่ยนมือสลับกันกับครั้งแรก พร้อมกับย่ำเท้า ขวา ซ้ายขวา แตะเท้าซ้าย ตามจังหวะเอียงขวา

ภาพที่ 111

ทำวาดมือจับก้มตัว

ศัรษะ

เอียงซ้ายขวาสลับกัน

มือ

แบมือยื่นไปข้างลำตัวมือหนึ่ง อีกมือหนึ่งจับคว่ำใกล้ ๆ

กันระดับหัวเข่า

ลำตัว

ก้มตัวโน้มมาข้างหน้า

เท้า

ย่ำเท้าสลับกันซ้ายขวา

การเคลื่อนไหว

เดินย่ำเท้าไปทางซ้าย - ขวาสลับกัน

อธิบายท่าว่า ผู้พ่อนกระทำท่าคล้ายกันกับทำวาดมือจับระดับไหล่ เพียงแต่ก้มลงให้ลำตัวโน้มมาข้างหน้าและลดระดับมือให้ต่ำลง การย่ำเท้าจังหวะที่ 3 เป็นการย่ำเท้าถอยหลัง คือ ย่ำเท้าซ้าย ขวา ถอยเท้าซ้าย แล้วก้าวเท้าขวา

ภาพที่ 112

ท่าวาดมือจับส่งหลัง

ศีรษะ

เอียงขวา

มือ

มือทั้งสองจับและยื่นส่งออกไปด้านหลัง

ลำตัว

ตั้งตรง

เท้า

ย่อเท้าสลับกัน

การเคลื่อนไหว

เดินถอยลงมาข้างหลัง

อธิบายท่าสำหรับผู้พ่อน วาดมือส่งจับสองมือไปข้างหลังพร้อมย่อเท้าสลับกัน เดิน
ถอยลงข้างหลัง เอียงขวา

ภาพที่ 113

ท่าแบบ 2 มือยื่นไปข้างหน้า

ศีรษะ

เอียงซ้าย

มือ

แบ่มือทั้งสองแล้วไปข้างหน้าระดับศีรษะ

ลำตัว

ตั้งตรง

เท้า

ย่ำเท้า 3 จังหวะแล้ววางเท้า

การเคลื่อนไหว

เดินขึ้นไปข้างหน้า

อธิบายท่าท่า ผู้พจน ส่งมือขึ้นไปแบออกยื่นไปข้างหน้า ยกแขนทั้ง 2 ระดับไหล่
พร้อม ๆ กับย่ำเท้าขวาซ้ายขวาวางเท้าซ้ายลงข้างหลัง เอียงซ้าย เดินก้าวขึ้นไปข้างหน้า

ภาพที่ 114

ม้วนจีบตั้งวง

ศีรษะ

ตั้งตรง

มือ

มือทั้ง 2 จีบแล้วค่อย ๆ ม้วนออกตั้งวงกางแขนออกไป
ข้างหลัง

ลำตัว

ตรง

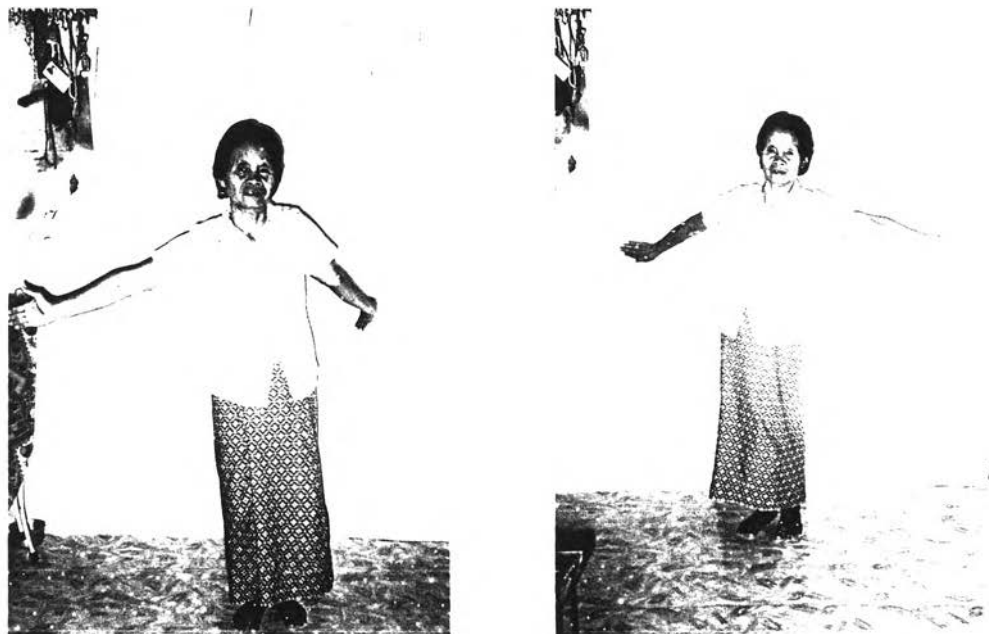
เท้า

ย่อเท้าสลับกันซ้าย - ขวา

การเคลื่อนไหว

เดินไปทางด้านข้างทั้งซ้ายและขวา

อธิบายท่ารำ ผู้สอน ยกมือขึ้นระดับไหล่กางแขนออกไปข้างลำตัว แล้วจีบคลาย
ออกเป็นตั้งวงระดับไหล่ทั้ง 2 ข้าง พัดลม ๆ กับการย่อเท้า จังหวะที่ 3 ถอยหลัง คือ ย่อเท้าซ้าย
ขวา ถอยเท้าซ้ายแล้วย่อเท้าขวา โดยย่อเท้าเดินไปข้าง ๆ

ภาพที่ 115

ท่าสายมือ

ศีรษะ

ตั้งตรง

มือ

มือทั้ง 2 แขนออกข้างที่ยื่นแขนออกไปข้างหน้าหักข้อมือ
 ใ้ปลายมือตกลงข้างล่าง ส่วนมือข้างที่แขนยื่นไป
 ข้างหลังหักข้อมือตั้งขึ้น

ลำตัว

ตั้งตรง

เท้า

ย่อเท้าสลับกันซ้าย - ขวา

การเคลื่อนไหว

ย่อเท้าเดินขึ้นไปข้างหน้า และย่อถอยลงมาข้างหลัง

อธิบายท่าว่า ผู้ฟ้อน วาดแขน สายมือสลับกันยื่นไปข้างหน้าข้างหนึ่ง และยื่น
 ไปข้างหลังข้างหนึ่ง แขนมือแล้วสายแขนสลับอีกข้างพร้อม ๆ กับย่อเท้าเดินขึ้นลง

จากการศึกษา ลักษณะท่าทางที่ปรากฏในการพ้อน้ำ ในพิธีเล่นผีสิง และเล่นผีโงง โดยมีนาง หนอม ทักษิ เป็นร่างทรง พอจะสรุปรวมกระบวนการท่ารำที่ปรากฏได้ 3 กระบวนท่า 21 ท่าย่อยดังนี้ คือ

1. กระบวนท่าเจริญผี มี 3 ท่าย่อย คือ
 - 1.1 ทำนั่งไหวเอนตัว
 - 1.2 ทำนั่งไหวโยกตัว
 - 1.3 ทำนั่งไหวโยนตัว
2. กระบวนท่าลุกขึ้นนุ่งผ้า มี 7 ท่าย่อย คือ
 - 2.1 ทำห่มผ้าแถบ
 - 2.2 ทำห่มผ้าสไบ
 - 2.3 ทำโพกหัว
 - 2.4 ทำพาดบ่า
 - 2.5 ทำคาดเอว
 - 2.6 ทำพับวางเป็นหมอก
 - 2.7 ทำใส่เสื้อนุ่งผ้า
3. กระบวนท่า ลุกขึ้นพ้อน้ำ มี 12 ท่าย่อย คือ
 - 3.1 ทำกำมือข่มตัว
 - 3.2 ทำกำมือเหวี่ยงแขน
 - 3.3 ทำกำมือโยกตัว
 - 3.4 ทำกำมือย่าเท้า
 - 3.5 ทำกวาดมือไปข้างหลัง
 - 3.6 ทำตั้งมือขึ้นด้านหน้า
 - 3.7 ทำกวาดมือจีบระดับไหล่
 - 3.8 ทำกวาดมือจีบก้มตัว
 - 3.9 ทำกวาดมือจีบส่งหลัง
 - 3.10 ทำแบมือยื่นไปข้างหน้า
 - 3.11 ทำม้วนมือจับตั้งวง
 - 3.12 ทำส่ายมือ

จากลักษณะท่าทางที่ปรากฏ ผู้วิจัยนำมาแจกแจงเพื่อหาลักษณะท่าทางที่ปรากฏตามตารางที่กำหนดขึ้นดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4 ตารางแจกแจงลักษณะท่าทางที่ปรากฏในพิธีเล่นผีสิงและเล่นผีโรง

กระบวนท่า ลักษณะท่าทาง	ท่าทางเลียนแบบธรรมชาติ		ท่าทางที่ประดิษฐ์ขึ้น				รวม
	กิริยาคน	กิริยาสัตว์	มือจับ	มือแบ	กำมือ	ม้วนมือ	
(1) กระบวนท่าเชื้อมือ							
- นั่งไหวเอนตัว	✓	-	-	-	-	-	1
- นั่งไหวโยกตัว	✓	-	-	-	-	-	1
- นั่งไหวโยนตัว	✓	-	-	-	-	-	1
(2) กระบวนท่านุ่งผ้า							
- ห่มผ้าแถบ	✓	-	-	-	-	-	1
- ห่อสไบ	✓	-	-	-	-	-	1
- โปกหาหัว	✓	-	-	-	-	-	1
- พาดบ่า	✓	-	-	-	-	-	1
- คาดเอว	✓	-	-	-	-	-	1
- พับวางเป็นห่ออก	✓	-	-	-	-	-	1
- ใส่เสื้อนุ่งผ้า	✓	-	-	-	-	-	1
(3) กระบวนท่าลุกขึ้นพ้อนว่า							
- กำมือขย่มตัว	✓	-	-	-	✓	-	2
- กำมือเหวี่ยงแขน	✓	-	-	-	✓	-	2
- กำมือโยกตัว	✓	-	-	-	✓	-	2
- กำมือย่าเท้า	✓	-	-	-	✓	-	2
- กวาดมือไปข้างหลัง	-	-	-	✓	✓	-	1
- ตั้งมือขึ้นด้านหน้า	-	-	-	✓	-	-	1
- วาดมือจับระดับไหล่	-	-	✓	✓	-	-	2
- วาดมือจับก้มตัว	-	-	✓	✓	-	-	2
- วาดมือจับส่งหลัง	-	-	✓	✓	-	-	2
- แบนมือยื่นไปข้างหน้า	-	-	✓	✓	-	-	1
- ม้วนมือจับตั้งวง	-	-	✓	✓	-	-	3
- ส่ายมือ	-	-	-	-	-	-	1
รวม	14	-	4	8	4	1	31

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

วาดมือจับระดับไหล่และวาดมือจับกัมตัว พบการแบมือคว่ำแขนให้ปลายนิ้วตกลงข้างล่าง ในกระบวนการทำลูกขึ้นพ้อนำทำย่อย กวาดมือไปข้างหลัง พบการแบมือหงายส่งปลายนิ้วขึ้นไปข้างหน้า ในทำย่อยแบมือยื่นไปข้างหน้า เป็นต้น

1.4 มือจับ ลักษณะของมือจับที่พบ มี 2 ลักษณะ คือ จับหงายแขน ซึ่งการจับลักษณะนี้จะทำให้ลักษณะของจับหันเข้าหาลำตัว ส่วนอีกลักษณะคือ จับคว่ำแขน ซึ่งทำให้ลักษณะของจับหันออกไปจากลำตัว เช่น กระบวนท่าชนวิว ทำย่อย กางแขนม้วนมือ ในพิธีแต่งงานจะพบลักษณะของจับหงายแขน และกระบวนท่าโค่นตะเคียน ทำย่อย เดินวงจะพบลักษณะของจับคว่ำแขน เป็นต้น

1.5 ม้วนมือ ลักษณะการม้วนมือที่พบ มี 2 ลักษณะ คือ ม้วนมือแบบไม่จับและม้วนมือจับ การม้วนมือแบบไม่จับเป็นกิริยาต่อเนื่องมาจากมือแบตั้งขึ้นแล้ว พลิกข้อมือหันฝ่ามือเข้าหาตัวจากนั้นหมุนข้อมือ ปิดปลายนิ้วให้ชิดข้างล่างแล้วจึงตั้งมือขึ้นอีกครั้ง ซึ่งการม้วนมือจับต่างจากการม้วนมือแบบไม่จับ ตรงที่เมื่อพลิกข้อมือ หันฝ่ามือเข้าหาตัวแล้วก็จับก่อนจึงหมุนต่างจากการม้วนมือแบบไม่จับ ตรงที่เมื่อพลิกข้อมือ หันฝ่ามือเข้าหาตัวแล้วก็จับก่อนจึงหมุนข้อมือปล่อยจับแล้วตั้งมือ ซึ่งลักษณะการม้วนมือแบบไม่จับนี้พบในกระบวนท่าชนวิวทำย่อย กางแขนม้วนมือ ในพิธีแต่งงานและม้วนมือจับพบในกระบวนท่าลูกขึ้นพ้อนำ ทำย่อยม้วนมือตั้งวงในพิธีเล่นผีหิ้ง และเล่นผีโง

1.6 มือลักษณะอื่น ๆ ได้แก่ ลักษณะมือที่พบในการพ้อนำ ที่มีลักษณะต่างไปจากมือ ลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เช่น การพนมมือ ส่ายมือ ป้อนมือ มือโพล่งหลัง ตบสะโพก เหล่านี้เป็นต้น ซึ่งพบไม่มากนักในกระบวนท่าทั้งหมดในการประกอบพิธีกรรมของศาสนา

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการใช้มือและแขน กระทำเป็นท่าทางในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงตำแหน่งของมือและแขนในหัวข้อต่อไป กล่าวคือ

2. ตำแหน่งของมือและแขน

จากกระบวนท่าทั้งหมดที่ปรากฏในการพ้อนำ สามารถแบ่งตำแหน่งของการใช้มือและแขนเป็นระดับและทิศทางต่าง ๆ ได้ดังนี้

2.1 ระดับศีรษะ ได้แก่ มือที่ทำเป็นลักษณะต่าง ๆ เช่น มือแบบ มือจับ แต่ยกขึ้นให้สูงอยู่ในระดับศีรษะ หรือสูงกว่าต่ำกว่าเล็กน้อย เช่น ทำตั้งมือด้านหน้า ในกระบวนท่าลูกขึ้นพ้อนำ ปรากฏว่าใช้มือแบบตั้งขึ้นสูงในระดับศีรษะทั้ง 2 มือ โดยยกแขนให้ระดับมือทั้ง 2 เท่ากันเล็กน้อย

2.2 ระดับไหล่ ได้แก่ มือที่ทำเป็นลักษณะมือแบ มือจับ แต่ยกขึ้นให้สูงอยู่ใน

ระดับไหล่ ซึ่งส่วนมากมือนี้อยู่ที่ระดับนี้มักอยู่ทางด้านข้างลำตัวมากกว่าการยื่นไปข้างหน้าหรือ
ส่งไปข้างหลัง เช่น ท่าย่อ ยืน กางแขน, งอแขนในกระบวนท่าขวบว ใช้มือแบดตั้งมือขึ้นยกให้สูงใน
ระดับไหล่ โดยกางแขนทั้งสองออกทางด้านข้าง

2.3 ระดับต่ำกว่าไหล่ มักพบมือในลักษณะต่าง ๆ เช่น กำมือ แบนมือ มือจับ
ทอดแขนให้มือเหล่านี้ อยู่ในระดับต่ำซึ่งโดยส่วนมากเกิดจากการที่ผู้พื่อนำ ก้มตัวให้โน้มต่ำมา
ข้างหน้า เช่น ท่าวาดมือจับก้มตัว พบว่า ผู้พื่อนำใช้มือข้างหนึ่งทำเป็นมือแบดตกปลายนิ้วลงข้าง
ล่าง ส่วนอีกข้างหนึ่งทำเป็นมือจับอยู่ใกล้ ๆ กัน ในระดับต่ำประมาณหัวเข่า แล้วยกขึ้น ๆ วาด
มือมาอีกข้างหนึ่ง

3. ลักษณะของการใช้เท้า ลักษณะของการใช้เท้าในกระบวนท่ารำทั้งหมดปรากฏ
ลักษณะของการใช้เท้า 4 ลักษณะ คือ ยืนตรง แยกเท้าห่างกันเล็กน้อย, ก้าวเท้าข้างใดข้าง
หนึ่ง ก้าวเท้ากระโดดยกเท้า และการย่อเท้า ซึ่งผู้วิจัยจะได้อธิบายต่อไปคือ

2.1 ยืนตรง ปลายเท้าห่างกันเล็กน้อย ลักษณะของการใช้เท้า แบบนี้มักพบใน
ท่าเริ่มต้นเพื่อที่จะทำท่าต่อไป ผู้พื่อนำจะยืนตรงเต็มเท้า แยกเท้าห่างกันเล็กน้อย ดังภาพที่

2.2 ก้าวเท้า เป็นการก้าวเท้าที่ผู้พื่อนำก้าวเท้าข้างใดข้างหนึ่งในลักษณะเต็มเท้า
ถายน้าหนักไปอยู่ที่เท้าที่ก้าวออกไป และเปิดส้นเท้าหลังเล็กน้อย เพื่อเตรียมที่จะก้าวต่อไปข้าง
หน้าหรือก้าวไปข้าง ๆ

2.3 ก้าวกระโดดยกเท้า เป็นการก้าวเท้าในลักษณะที่ผู้พื่อนำก้าวเท้าข้างใดข้าง
หนึ่งไปข้างหน้า จากนั้นผู้พื่อนำกระโดดพร้อม ๆ กับยกเท้าอีกข้างหนึ่งขึ้น โดยต้นหัวเข่าส่งออกไป
ข้างหน้า

3.4 การย่อเท้า เป็นลักษณะการใช้เท้าโดยผู้พื่อนำยกขาข้างใดข้างหนึ่งแล้ววาง
ลงในลักษณะเต็มเท้าพร้อม ๆ กับยกขาอีกข้างหนึ่งขึ้นเพื่อวางต่อไป ลักษณะการย่อเท้านี้ผู้พื่อนำ
มักจะยกขาสลับกันไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากการศึกษารวบรวมท่ารำในครั้งนี้พบว่า มีลักษณะการ
ย่อเท้าต่าง ๆ กัน ดังนี้คือ

3.4.1 ย่อเท้า 2 จังหวะ (ย่อแตะ) การย่อเท้า 2 จังหวะนี้ ได้แก่ การที่
ผู้พื่อนำยกขาข้างใดข้างหนึ่งแล้วย่อลงไปวางเต็มเท้าแล้วยกขาอีกข้างหนึ่งมาแตะ ซึ่งบางครั้งก็ยก
ขาข้างที่แตะ ย่อลงไปอีกแล้วยกขาอีกข้างมาแตะสลับกัน

3.4.2 ย่ำเท้า 4 จังหวะ (1-2-3 และ) จังหวะสุดท้ายแตะเท้า การย่ำเท้า ลักษณะนี้ ผู้พ้อนำจะย่ำเท้าสลับกัน 3 ครั้ง ครั้งสุดท้ายแทนที่จะวางเต็มเท้าก็เปลี่ยนเป็นแตะเท้าแทน เช่น ย่ำเท้าซ้าย ยกเท้าขวา ย่ำเท้าขวา ยกเท้าซ้าย ย่ำเท้าซ้าย ยกเท้าขวา แล้วจึงเอาเท้าขวามาแตะวางแบบไม่เต็มล้นข้าง ๆ เท้าซ้าย ซึ่งการย่ำเท้าลักษณะนี้ผู้พ้อนสามารถย้ายอยู่กับที่หรือเคลื่อนที่ไปในทิศทางต่าง ๆ ก็ได้

3.4.3 ย่ำเท้า 4 จังหวะ (1-2-ถอย-แตะ) จังหวะที่ 3 ถอย และจังหวะที่ 4 แตะเท้า การย่ำเท้า ลักษณะนี้คล้ายกับการย่ำเท้า ข้อ 3.4.2 เพียงแต่ในการย่ำเท้าจังหวะที่ 3 ผู้พ้อนวางเท้าถอยวางไปข้างหลัง แล้วจึงนำเท้าอีกข้างมาวางไม่เต็มเท้า ในจังหวะสุดท้าย เช่น ย่ำเท้าซ้าย ย่ำเท้าขวา ถอยเท้าซ้าย แตะเท้าขวา

3.4.4 ย่ำเท้า 4 จังหวะ (1-2-ถอย-ก้าว) จังหวะที่ 3 ถอย จังหวะที่ 4 ก้าวเท้า การย่ำเท้าลักษณะนี้คล้ายกับการย่ำเท้าในข้อ 3.4.3 เพียงแต่จังหวะสุดท้าย วางเท้าก้าวลงไม่เต็มเท้า ไม่แตะเท้าเหมือนข้อ 3.4.3 เช่น ย่ำเท้าซ้าย ย่ำเท้าขวา ถอยเท้าซ้าย และก้าวเท้าขวา

3.4.5 ย่ำเท้า 4 จังหวะเดินขึ้นไปข้างหน้า การย่ำเท้าลักษณะนี้เป็นการย่ำเท้า สลับกันซ้ายขวา เพียงแต่เคลื่อนที่ด้วยการเดินขึ้นไปข้างหน้า

3.4.6 ย่ำเท้า 4 จังหวะ เดินถอยหลัง เป็นการย่ำเท้าสลับกันซ้ายขวาตามปกติ เพียงแต่เดินเคลื่อนที่ถอยหลังลงมา

4. ลักษณะการใช้ขา ส่วนของร่างกาย ส่วนของขา นี้ จากท่ารำที่ปรากฏ แบ่งได้ 3 ลักษณะคือ นั่งกับพื้นลักษณะนั่งพับเพียบ ยืนตรง และยืนงอเข่า ซึ่งปรากฏท่าที่ใช้ขา เหล่านี้เพียงเล็กน้อยเท่านั้นทั้งนี้เนื่องจากท่ารำที่ปรากฏส่วนมาก เป็นท่ารำที่เป็นท่าทางต่อเนื่องกัน และมีการเคลื่อนที่ไปในทิศทางต่าง ๆ ค่อนข้างมาก การใช้ขาจึงพบในลักษณะเป็นท่าเตรียมเพื่อใช้เท้าในการก้าวเท้า หรือย่ำเท้าต่อไป

5. ลักษณะการใช้ศีรษะ ลักษณะของศีรษะที่พบในลักษณะท่ารำทั้งหมดนั้น แบ่งได้ 5 ลักษณะด้วยกันคือ ตั้งตรง เอียงซ้าย เอียงขวา ก้มต่ำ และเงยไปข้างหลัง

6. ลักษณะการใช้ลำตัว การใช้ลำตัวที่ปรากฏในระบวนท่ารำและท่าย่อยทั้งหมดสามารถแบ่งได้ 5 ลักษณะคือ

6.1 ก้มค้อมีมาข้างหน้า เป็นท่าที่พบบ่อยมากในท่าทางที่พ้อนำในการแต่งงาน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้พ้อน ทำท่าทาง กริยา เสียนแบบกับกริยาของคนและสัตว์เป็นส่วนมาก จึงส่งผลให้ใช้ลำตัวในลักษณะนี้มาก

6.2 ตั้งตรง เป็นลักษณะของลำตัวที่ตั้งตรง ตามปกติ

6.3 เอนไปข้างหลัง เป็นลักษณะของลำตัวที่ผู้พ่อน เอนตัวมาข้างหลังทำให้ลำตัวนั้น เหนงนอนไปข้างหลังด้วยเช่นกัน

6.4 เอนไปทางซ้าย เป็นลักษณะของลำตัวที่ผู้พ่อนเอนไปทางด้านข้างทางซ้าย

6.5 เอนไปทางขวา เป็นลักษณะของลำตัวที่ผู้พ่อนเอนไปทางด้านข้างทางขวา

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นลักษณะของการใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกายในการพ้อนำของชาวช่อง ที่ปรากฏอยู่ในการประกอบพิธีกรรมทั้ง 3 พิธีว่ามีลักษณะการใช้อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย กระทำเป็นท่าทางในลักษณะใดบ้าง ซึ่งในหัวข้อต่อไปนี้จะวิจัยจะได้กล่าวถึง ลักษณะการเคลื่อนไหว ในการพ้อนำ หรือทิศทางในการเคลื่อนไหวที่ปรากฏในการพ้อนำ ว่ามีลักษณะการเคลื่อนไหวไปในทิศทางใดบ้าง

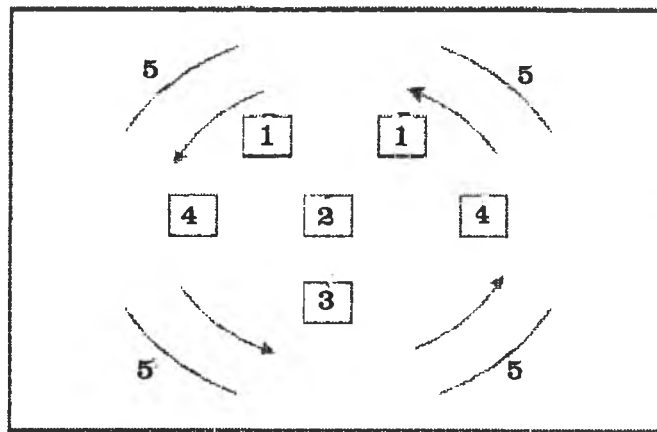
จากการศึกษารวบรวมพบว่า ทิศทางการเคลื่อนไหว ในการพ้อนำของชาวช่องทั้ง 3 พิธี คือ พิธีแต่งงานใหญ่ พิธีเล่นผีหึ่ง และพิธีเล่นผีโรง พบว่า มีลักษณะการเคลื่อนไหวทั้งหมด 6 ลักษณะด้วยกัน กล่าวคือ

1. เคลื่อนไหวในลักษณะเดินวงกลม

ผู้พ้อนำจะทำท่าทางพร้อม ๆ กัน เดินเป็นวงกลมไปรอบ ๆ ลานพิธีหรือสถานที่ตั้งเช่นการพ้อนำในพิธีแต่งงาน กระบวนท่าชนวัว ผู้พ้อนำทั้ง 2 คน ต่างก็เคลื่อนไหว และพ้อนำในลักษณะของการเดินเวียนเป็นวงกลม ภายในลานบ้าน หรือบริเวณบ้านของเจ้าสาว นอกจากนี้แล้ว ในขั้นตอนของการประกอบพิธีของหมอลูก (ผู้กระทำพิธี) ในกระบวนท่าโค่นตะเคียนและกระบวนท่าชันไก่อ ผู้พ่อน (หมอลูก) ก็พ้อนำท่าทางเดินเวียนรอบบ่าวสาวในลักษณะวงกลมเช่นเดียวกันแต่ไม่พบทิศทางในการเคลื่อนไหวในลักษณะของการเดินเป็นวงกลมนี้ ในพิธีเล่นผีหึ่งและเล่นผีโรงเลย ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ลักษณะของสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีในการเล่นผีหึ่ง และผีโรง ไม่เอื้ออำนวยกล่าวคือ สถานที่ในการเล่นผีหึ่งนั้นอยู่ในบริเวณบ้านและหมอลูก (ร่างทรงที่ถูกขึ้นพ้อนำ) ต้องนั่งหันหน้าเข้าหาหิ้งบูชาผีบรรพบุรุษ ซึ่งอยู่ติดกับข้างฝาบ้าน ทำให้พื้นที่ถูกจำกัดลงเหลืออยู่ในลักษณะครึ่งวงกลมเท่านั้น ส่วนการเล่นผีโรงก็เช่นกัน ถึงแม้ว่าจะเล่นในโรงที่ปลูกสร้างขึ้น และไม่ใช้หิ้งบูชาผีบรรพบุรุษแต่ก็ยังใช้เจ็ดเป็นสัญลักษณ์ แทนหิ้งบูชา ซึ่งจัดวางอยู่ติดกับข้างฝาของโรง เช่นเดียวกับหิ้งทำให้พื้นที่ถูกจำกัดลงเช่นกัน ผู้พ่อนจึงไม่สามารถเดินเวียนเป็นลักษณะวงกลมได้ แต่ในการทำพิธีแต่งงาน สถานที่ใช้ในการประกอบพิธีกำหนดให้กระทำพิธี ในบ้านหรือโรงที่ปลูกสร้างขึ้น ซึ่งมีคูบ่าวสาวนั่งอยู่ตรงกลางบริเวณที่ทำพิธี ทำให้มี

พื้นที่ที่สามารถเดินเวียนในลักษณะวงกลมได้ คงผู้วิจัยจะได้นำแผนผังของบริเวณที่ใช้ทำพิธี ทั้ง 3 พิธีมานำเสนอเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น

แผนผังที่ 5 แสดงลักษณะพื้นที่ในการประกอบพิธีกรรม
(ภายในบริเวณบ้าน)

1. พิธีแต่งงาน

เลข 1 คือ คู่บ่าวสาว

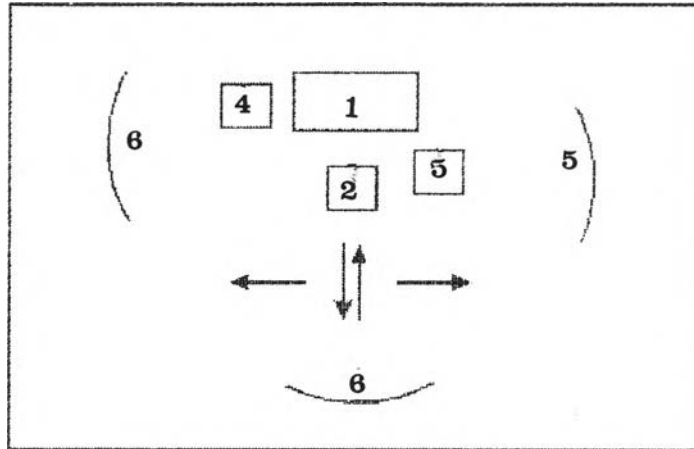
เลข 2 คือ โควแหม่อ

เลข 3 คือ หมอปลุก ผู้ประกอบพิธี (ผู้พ่อนำ) เลข 4 คือ เครื่องขันหมากที่ใช้ในพิธี

เลข 5 คือ ที่นั่งของผู้มาร่วมในพิธี

ลูกศรชี้ คือ ทิศทางการเคลื่อนไหวของผู้พ่อนำ

2. พิธีเล่นผีหิ้ง

เลข 1 คือ หิ้งบูชาผีบรรพบุรุษ

เลข 4 คือ ผู้ดูแลเครื่องเซ่นผี

เลข 2 คือ หอมคทาง (ร่างทรงผู้พื่อนำ)

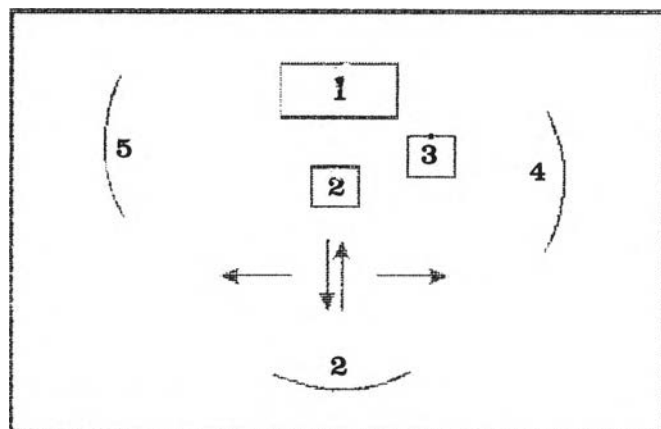
เลข 5 คือ ที่นั่งของหอมเชิญผู้ร้องบทเชิญผี

เลข 3 คือ หอมครอบ (หอมผีผู้กำกับพิธี)

เลข 6 คือ ที่นั่งของญาติผู้มาร่วมในพิธี

ลูกศรชี้ คือ ทิศทางการเคลื่อนไหวของผู้พื่อนำ

3. พิธีเล่นผีโรง

เลข 1 คือ เจวด (สัญลักษณ์ที่ใช้กันตั้งในการเชิญผี)

เลข 2 คือ หอมทรง

เลข 3 คือ หอมครอบ

เลข 4 คือ หอมเชิญ

เลข 5 คือ ที่นั่งของญาติที่มาร่วมในพิธี

2. เคลื่อนไหวในลักษณะเดินขึ้นไปข้างหน้า

การเคลื่อนไหวลักษณะนี้เป็นการเคลื่อนไหวที่ผู้พ้อน ก้าวเท้าหรือยื่นเท้าเคลื่อนที่ไปข้างหน้า ซึ่งพบในการฟ้อนรำพิธีเล่นผีหึ่ง และเล่นผีโงะ มากกว่าในพิธีแต่งงานซึ่งพบการเคลื่อนไหวลักษณะนี้เฉพาะกระบวนการท่ารำ ชนวิว ในท่า วิวจ้อง และชนเขา คือ ผู้พ้อนรำ ทั้ง 2 คน ท่าทำจ้องมองกันและเดินเข้าหาเพื่อทำท่าชนกัน ส่วนในการเล่นผีหึ่งและเล่นผีโงะ พบทิศทางการเคลื่อนไหวในลักษณะเดินขึ้นไปข้างหน้า หลายท่า เช่น ท่าตั้งมือด้านหน้า และท่า แบนมือนำไปข้างหน้า เป็นต้น

3. เคลื่อนไหว ในลักษณะเดินถอยหลัง

การเคลื่อนไหวลักษณะนี้ ตรงข้ามกับข้อ 2 คือ ผู้พ้อนจะเดินถอยลงมาข้างหลังซึ่งในท่ารำที่ปรากฏข้อมีการเคลื่อนไหวถอยหลังนี้ ผู้พ้อนมักก้มตัวด้วย เช่น ท่ากวาดมือไปข้างหลังในพิธีเล่นผีหึ่งและเล่นผีโงะ

4. เคลื่อนไหว ในลักษณะเคลื่อนไปข้าง ๆ ทางซ้าย

การเคลื่อนไหวลักษณะนี้ผู้พ้อนรำจะเคลื่อนไหวไปทางด้านข้างทางซ้ายมือของผู้พ้อนเอง และมักพบว่าเมื่อเคลื่อนไหวไปด้านข้างทางซ้ายผู้พ้อนก็จะเบี่ยงตัวหรือเอนตัวหรือเอียงศีรษะไปทางซ้ายด้วย เช่นกัน

5. เคลื่อนไหวในลักษณะเคลื่อนไปข้าง ๆ ทางขวา

การเคลื่อนไหวลักษณะนี้ผู้พ้อนรำจะเคลื่อนที่ไปทางขวามือของตนเอง ซึ่งมักกระทำต่อจากการเคลื่อนไหวไปด้านข้างทางซ้าย หรือเริ่มท่าทำจากเคลื่อนไปด้านข้างทางขวาก่อนแล้วจึงเคลื่อนไปทางซ้าย ซึ่งพบว่าเมื่อเคลื่อนไปทางขวา ก็จะเบี่ยงตัวหรือเอนตัวไปทางขวาดูด้วยเช่นกัน

6. หยุดอยู่กับที่

การหยุดท่าพ้อนรำอยู่กับที่นี้ มักพบว่า เป็นท่าทางการพ้อนรำที่เป็นท่าเริ่มต้นเพื่อจะทำท่าอื่นต่อไปหรือเป็นท่าทางท้ายสุดที่ต่อเนื่องมาจากท่าอื่น ๆ เช่น ในกระบวนการท่าโค่น ตะเคียน ผู้พ้อน ท่าท่า พาดขวาน แบนขวาน เดินนรอบ ๆ คู่บ่าวสาวแล้วจึงมาหยุดท่าท่า ชูขวานและโค่นไม้ซึ่งเป็นท่าที่ผู้พ้อนรำหยุดอยู่กับที่ เป็นต้น

ลักษณะที่ผู้วิจัยกล่าวมาทั้งหมดข้างต้น เป็นลักษณะทิศทางการเคลื่อนไหวในการพ้อนรำของชาวช่องที่ปรากฏในการประกอบพิธีกรรมทั้ง 3 พิธี ซึ่งต่อไป ผู้วิจัยจะได้ วิเคราะห์ท่ารำเพื่อหาลักษณะและรูปแบบของการพ้อนรำของชาวช่อง เพื่อสรุปและนำเสนอต่อไป

4.4 วิเคราะห์ท่ารำ

ในการวิเคราะห์ท่ารำเพื่อหาลักษณะและรูปแบบของการพ้อนรำของชาวช่องที่ปรากฏในการประกอบพิธีกรรมทั้ง 3 พิธีนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้การวิเคราะห์โดยนำลักษณะท่ารำที่ปรากฏทั้งหมด มาแจกแจงความถี่ในตารางที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น ผลที่ได้จากการแจกแจงความถี่จะแสดงถึงปริมาณที่ทำท่าทางต่าง ๆ นั้น ซึ่งจะให้เห็นผลต่างชัดเจนมากขึ้น เป็นการวิเคราะห์ท่ารำโดยนำหลักเกณฑ์ทางคณิตศาสตร์ เพื่อให้ผลของการวิเคราะห์แสดงผลได้อย่างชัดเจนและมีระบบสามารถเปรียบเทียบและจำแนกได้อย่างเด่นชัด ตามค่าของผลคะแนนที่ปรากฏทำให้พบลักษณะเด่นและสรุปรูปแบบของการพ้อนรำได้ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยผู้วิจัยจะได้นำเสนอการวิเคราะห์ด้วยตาราง แล้วนำเสนอข้อมูลที่ได้จากตารางมาสรุปหาลักษณะเด่นต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะได้แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็นหัวข้อย่อยดังต่อไปนี้

4.4.1 ลักษณะท่ารำ

ลักษณะท่ารำที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ทราบว่า ลักษณะท่าทางที่ผู้พ้อนรำแสดงออกมานั้นมีแนวคิดในการทำท่าทางอย่างไรบ้าง และท่าทางที่แสดงออกมาสื่อความหมายถึงอะไรบ้าง โดยผู้วิจัยกำหนดลักษณะของท่ารำไว้ 3 ลักษณะ คือ เลียนแบบมาจากกิริยาของสัตว์, เลียนแบบกิริยาของคนและท่าทางพื้นฐานของการพ้อนรำ ในที่นี้ ผู้วิจัยหมายถึงมือจับ มือแบ การวิเคราะห์ลักษณะท่ารำ ผู้วิจัยจะได้นำ กระบวนท่าและท่าย่อยทั้งหมดที่ปรากฏ ในการพ้อนรำของชาวช่อง มาแจกแจง ตามตารางเพื่อหาว่ากระบวนท่าทั้งหมด มีลักษณะท่ารำแบบไหนมากน้อยต่างกันอย่างไร และนำผลที่ได้จากการวิเคราะห์เป็นข้อมูลในการสรุปลักษณะของท่ารำ ดังตารางที่ 5 ดังนี้

ตารางที่ 5 ตารางแจกแจงลักษณะท่ารำที่ปรากฏในการฟ้อนรำของชาวซอง

ชื่อกระบวนท่า/ชุดท่า/ท่าย่อย	เลียนแบบกิริยา สัตว์	เลียนแบบกิริยา คน	ท่าทางพื้นฐาน ในการฟ้อนรำ	รวม
กระบวนท่าชนงัว				
1. ท่าจับเขา	✓	✓	-	2
2. ท่าลวมเขา	✓	✓	-	2
3. ท่ากางแขน	-	-	✓	1
4. ท่าอแขน	-	-	✓	1
5. ท่าม้วนมือ	-	-	✓	1
6. ท่าตั้งมือ	-	-	✓	1
7. ท่าป้อง	-	✓	-	1
8. ท่ามอง	-	✓	-	1
9. ชนเขาซ้าย	✓	-	-	1
10. ชนเขาขวา	✓	-	-	1
11. จับเขาดอยหลัง	✓	-	-	1
12. จับเขาวัดซ้าย	✓	-	-	1
13. จับเขาวัดขวา	✓	-	-	1
กระบวนท่าโค้นตะเคียน	-			
1. จับขวาน	-	✓	-	1
2. พาดแขนซ้าย	-	✓	-	1
3. พาดแขนขวา	-	✓	-	1
4. พาดแขนขวา	-	✓	-	1
5. แยกขวานบ่าขวา	-	✓	-	1
6. มองซ้าย	-	✓	-	1
7. มองขวา	-	✓	-	1
8. แยกขวานไหล่หลัง	-	✓	-	1
9. แยกขวานจับข้าง	-	✓	✓	2
10. แยกขวานตั้งมือ	-	✓	✓	2
11. แยกขวานม้วนมือ	-	✓	✓	2
12. แยกขวานตั้งวงกลาง	-	✓	✓	2
13. จับขวานที่หน้า	-	✓	-	1
14. ขูขวาน	-	✓	-	1

ชื่อกระบวนการทำ/ชุดทำ/ทำย่อย	เลียนแบบภริยา สัตว์	เลียนแบบภริยา คน	ท่าทางพื้นฐาน ในการฟ้อนรำ	รวม
15. เสือขวาน	-	✓	-	1
16. โค่นไม้	-	✓	-	1
17. ตีปีกขวา	✓	-	-	1
18. ตีปีกซ้าย	✓	-	-	1
19. ตบสะโพก	✓	-	-	1
20. โกงคอก	✓	-	-	1
กระบวนการลุกขึ้นฟ้อนรำ				
1. นั่งไหวเอนตัว	-	✓	-	1
2. นั่งไหวโยกตัว	-	✓	-	1
3. นั่งไหวโยนตัว	-	✓	-	1
กระบวนการนุ่งผ้า				
1. ห่มผ้าแถบ	-	✓	-	1
2. ห่มสไบ	-	✓	-	1
3. โปกหัว	-	✓	-	1
4. คาดเอว	-	✓	-	1
5. พาดบ่า	-	✓	-	1
6. พับวางเป็นหมวก	-	✓	-	1
7. ไล่เสี้ยนผ้า	-	✓	-	1
กระบวนการลุกขึ้นฟ้อนรำ				
1. กำมือขย่มตัว	-	✓	-	1
2. กำมือเหวี่ยงแขน	-	✓	-	1
3. กำมือโยกตัว	-	✓	✓	2
4. กำมือ ย่ำเท้า	-	✓	✓	2
5. ถวามมือไปข้างหลัง	-	-	✓	1
6. เค้งมือขึ้นคานหน้า	-	-	✓	1
7. ถวามมือจับระดับไหล่	-	-	✓	1
8. ถวามมือจับก้มตัว	-	-	✓	1
9. ถวามมือจับดั่งหลัง	-	-	✓	1
10. แบมือยื่นไปข้างหน้า	-	-	✓	1
11. มีวนมือจับตั้งวง	-	-	✓	1
12. ส่ายมือ	-	-	✓	1
รวม	11	34	18	63

จากข้อมูลตามตารางข้างต้น พบว่า ลักษณะท่าทางที่ปรากฏในการพ้อนรำของชาวซอทั้ง 3 พิธีนั้นมี ท่าทางเลียนแบบกิริยาคนมากที่สุด 34 ท่า จาก 55 ท่าย่อย มีท่าทางเลียนแบบกิริยาสัตว์น้อยที่สุด 11 ท่า จาก 55 ท่าย่อย และมีท่าทางที่ผืนพื้นฐานในการพ้อนรำ 18 ท่า จาก 55 ท่าย่อย ทั้งนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจากการพ้อนรำในพิธีกรรมทั้ง 3 พิธีนั้น เป็นการพ้อนรำในพิธีที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวซอ จึงทำให้ลักษณะท่าทางที่ปรากฏ สิ่งให้เห็นถึงลักษณะการดำรงชีวิตของชาวซอ ท่าทางที่แสดงออกจึงเลียนแบบมาจากกิริยาท่าทาง โดยทั่วไปของชาวซอ เช่น ในพิธีแต่งงานการพ้อนรำเป็นสื่อแสดงให้เห็นถึงอาชีพเพื่อบ่งหมายสิ่งสอนให้คู่บ่าวสาวมีคติในการดำรงชีวิตคู่ ขยันทำมาหากิน ส่วนการพ้อนรำในพิธีเล่นผีหิ้ง ผีโงะก็เป็นการเชิดดวงวิญญาณผีบรรพบุรุษ ให้มาเข้าร่างทรงซึ่งเป็นผู้พ้อนรำ ร่างทรงจึงต้องแสดงท่าทางและกิริยาให้ลูกหลานจำได้ว่าเป็นใคร ท่าทางที่แสดงออกจึงเลียนแบบกิริยาของคน เพื่อแสดงให้รู้ เป็นสัญลักษณ์บ่งบอกให้รู้ ท่าทางที่แสดงออกมาในการพ้อนรำจึงพบว่า มีลักษณะท่าทางเลียนแบบกิริยาของคนมากกว่าลักษณะท่าทางอื่น ๆ ซึ่งในหัวข้อต่อไปผู้วิจัยจะได้นำเสนอการวิเคราะห์การใช้ทิศทางในการเคลื่อนไหวในการพ้อนรำ ดังนี้

4.4.2 ลักษณะทิศทางการเคลื่อนไหวในการพ้อนรำ

ลักษณะทิศทางการเคลื่อนไหวในการพ้อนรำ ที่นำมาศึกษาวิเคราะห์นี้ ผู้วิจัยนำลักษณะการเคลื่อนไหวที่พบใคร่พ้อนรำทั้ง 3 พิธี ได้แก่ การเคลื่อนไหวในลักษณะเดินเป็นวงกลม, การเดินขึ้นไปข้างหน้า, เดินถอยลงมาข้างหลัง, การเคลื่อนที่ไปด้านข้างทางซ้าย และการเคลื่อนที่ไปด้านข้างทางขวา มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการเดียวกันกับการวิเคราะห์ ลักษณะท่ารำ กล่าวคือ ทำการวิเคราะห์ด้วยการแจกแจงความถี่ตามตารางที่กำหนดขึ้น แล้วจึงนำผลที่ได้มาเป็นข้อมูลในการสรุปลักษณะการเคลื่อนไหวในการพ้อนรำ ดังตารางที่ 6 ต่อไปนี้ คือ

ตารางที่ 6 ตารางแจกแจงทิศทางการเคลื่อนไหวในการฟ้อนรำของชาวซอง

ชื่อกระบวนท่า/ชุดท่า/ท่าย่อย	อยู่กับที่	วงกลม	เดิน		ไปทางซ้าย	ไปทางขวา	รวม
			ขึ้น	ลง			
กระบวนท่าชนวัว							
1. ท่าจับเข่า	-	✓	-	-	-	-	1
2. ท่าสวมเข่า	-	✓	-	-	-	-	1
3. ท่ากางแขน	-	✓	-	-	-	-	1
4. ท่าอแขน	-	✓	-	-	-	-	1
5. ท่าม้วนมือ	-	✓	-	-	-	-	1
6. ท่าตั้งมือ	-	✓	-	-	-	-	1
7. ท่าป้อง	-	-	✓	-	-	-	1
8. ท่ามอง	-	-	✓	-	-	-	1
9. ชนเข่าซ้าย	-	-	✓	-	-	-	1
10. ชนเข่าขวา	-	-	✓	-	-	-	1
11. จับเข่าลอยหลัง	-	-	-	✓	-	-	1
12. จับเข่าวิดซ้าย	-	-	✓	-	-	-	1
13. จับเข่าวิดขวา	-	-	✓	-	-	-	1
กระบวนท่าโค้นตะเคียน							
1. จับขวาน	✓	-	-	-	-	-	1
2. พาดแขนซ้าย	-	✓	-	-	-	-	1
3. พาดแขนขวา	-	✓	-	-	-	-	1
4. พาดแขนซ้าย	-	✓	-	-	-	-	1
5. แบกขวานป่าขวา	-	✓	-	-	-	-	1
6. มองซ้าย	-	✓	-	-	-	-	1
7. มองขวา	-	✓	-	-	-	-	1
8. แบกขวานไหล่หลัง	-	✓	-	-	-	-	1
9. แบกขวานจับข้าง	-	✓	-	-	-	-	1
10. แบกขวานตั้งมือ	-	✓	-	-	-	-	1
11. แบกขวานม้วนมือ	-	✓	-	-	-	-	1
12. แบกขวานตั้งวงกลาง	-	✓	-	-	-	-	1

ชื่อกระบวนการทำ/ชุดทำ/ทำย่อย	อยู่กับที่	วงกลม	เดิน		ไปทางซ้าย	ไปทางขวา	รวม
			ขึ้น	ลง			
13. จับขวานที่ป่า	✓	-	-	-	-	-	1
14. ขูดขวาน	✓	-	-	-	-	-	1
15. เสือขวาน	✓	-	-	-	-	-	1
16. โคนไม้	✓	-	-	-	-	-	1
17. ตีปีกขวา	-	✓	-	-	-	-	1
18. ตีปีกซ้าย	-	✓	-	-	-	-	1
19. เตะสะโพก	-	✓	-	-	-	-	1
20. โกงคอ	-	✓	-	-	-	-	1
กระบวนการทำเชิดผี							
1. นั่งไหว้เอนตัว	✓	-	-	-	-	-	1
2. นั่งไหว้โยกตัว	✓	-	-	-	-	-	1
3. นั่งไหว้โยนตัว	✓	-	-	-	-	-	1
กระบวนการทำนุ่งผ้า							
1. ห่มผ้าแถบ	✓	-	-	-	-	-	1
2. ห่มลใบ	✓	-	-	-	-	-	1
3. โปกหัว	✓	-	-	-	-	-	1
4. คาดเอว	✓	-	-	-	-	-	1
5. พาดบ่า	✓	-	-	-	-	-	1
6. พับวางเป็นหมวก	✓	-	-	-	-	-	1
7. ไล่เส้นนุ่งผ้า	✓	-	-	-	-	-	1
กระบวนการทำเชิดผี							
1. กำมือข่มตัว	✓	-	-	-	-	-	1
2. กำมือเหวี่ยงแขน	✓	-	-	-	-	-	1
3. กำมือโยกตัว	-	-	-	-	✓	✓	2
4. กำมืออำเท้า	-	-	-	-	✓	✓	2
5. กวาดมือไปข้างหลัง	-	-	-	✓	-	-	1
6. ดึงมือขึ้นด้านหน้า	-	-	✓	-	-	-	1
7. วาดมือจับระดับไหล่	-	-	-	-	✓	✓	2
8. วาดมือจับข้อมือตัว	-	-	-	-	✓	✓	2

ชื่อกระบวนท่า/ชุดท่า/ท่าย่อย	อยู่กับที่	วงกลม	เดิน		ไปทางซ้าย	ไปทางขวา	รวม
			ขึ้น	ลง			
9. วาดมือจับส่งหลัง	-	-	-	✓	-	-	1
10. แบนมือยื่นไปข้างหน้า	-	-	✓	-	-	-	1
11. ม้วนมือจับตั้งวง	-	-	-	-	✓	✓	2
12. ล่ายมือ	✓	-	-	-	-	-	1
รวม	18	21	8	3	5	5	60

จากข้อมูลตามตารางข้างต้น ปรากฏผลดังนี้

- การเคลื่อนไหวโดยอยู่กับที่ พบ 18 ท่าจาก 55 ท่า
- เดินเป็นวงกลม พบ 21 ท่าจาก 55 ท่า
- เดินขึ้นไปข้างหน้า พบ 8 ท่าจาก 55 ท่า
- เดินถอยลงมาข้างหลัง พบ 3 ท่าจาก 55 ท่า
- เดินไปข้าง ๆ ทางซ้าย พบ 5 ท่าจาก 55 ท่า
- เดินไปข้าง ๆ ทางขวา พบ 5 ท่าจาก 55 ท่า

ผลที่ได้จากการประมวลผลข้างต้นพบว่า การพ้อนำของชาวชองทั้ง 3 พี่นั้น พบลักษณะการพ้อนำที่มีการเคลื่อนไหวแบบเดินเป็นวงกลมมากที่สุด คือ 21 ท่าจากท่าย่อย 55 ท่า ส่วนการเคลื่อนไหวที่พบน้อยที่สุดคือการเดินถอยหลัง คือ 3 ท่าจากท่าย่อย 55 ท่า ดังนั้นจึงพอจะสรุปได้ว่า การพ้อนำของชาวชองนั้น มักเดินเคลื่อนไหวเป็นวงกลม ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำผลที่ได้จากการวิเคราะห์นี้เป็นข้อมูลในการสรุปลักษณะการพ้อนำของชาวชองต่อไป

4.5 สรุปลักษณะท่ารำ

จากการศึกษาการพ้อนำของชาวชองในการประกอบพิธีกรรมทั้ง 3 พิธี คือ พิธีแต่งงานใหญ่ พิธีเล่นผีหึ่งและพิธีเล่นผีโ่งง ของชาวชองในหมู่บ้านกระหัง ตำบลพลวง อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี สามารถแบ่งลักษณะท่าทางในการพ้อนำตามลักษณะท่าทางที่แสดงออกมาได้ 2 ลักษณะ คือ

1. ลักษณะท่าทางที่เลียนแบบธรรมชาติ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ท่าทางที่นำมาใช้ในการพ้อนำมีทั้งเลียนแบบกิริยาโดยทั่วไปของคน เช่น การมอง การตัดต้นไม้ เป็นต้น และยังมีท่าทางที่เลียนแบบกิริยาสัตว์ เช่น วิว โกว เป็นต้น ซึ่งท่าทางที่แสดงออกมาในการพ้อนำนี้

เป็นท่าทางที่ยังไม่ได้ตัดแปลงให้เกิดความงดงามแต่ใช้ท่าทางง่าย ๆ สื่อความหมายเพื่อบ่งบอกถึงสิ่งที่ต้องการแสดงออกอย่างชัดเจน ทั้งนี้ท่าทางที่เลียนแบบธรรมชาติ ที่แสดงออกมายังสื่อความหมายในเชิงปลูกฝังสั่งสอนให้ลูกหลาน ซึมซับมาหากิน เช่น ท่าทางในกระบวนท่าโค่นตะเคียน และกระบวนท่าขึ้นไถ ในพิธีแต่งงานใหญ่และยังสื่อให้เห็นความเชื่อ และความเคารพนับถือต่อบรรพบุรุษ เช่น ท่าทางในกระบวนท่าเชิญผีในพิธีเล่นผีหึ่งและเล่นผีโง้ง เป็นต้น

2. ลักษณะท่าทางที่เป็นพื้นฐานในการพ้อนำ เช่น มือจับ มือแบในลักษณะต่าง ๆ การม้วนมือ เป็นต้น ซึ่งท่าทางที่นำมาใช้ในการพ้อนำนี้ เป็นลักษณะท่าทางง่าย ๆ ไม่มีความซับซ้อนในกระบวนท่า ลักษณะท่าทางเหล่านี้ถูกนำมาใช้โดยนำมาแทรกอยู่ในท่าทางที่เลียนแบบธรรมชาติบ้าง หรือแสดงท่าทางเหล่านี้โดยไม่มีท่าทางเลียนแบบธรรมชาติแทรกอยู่เลย แต่ก็ยังเป็นการแสดงท่าทางเหล่านี้ออกมาระหว่างขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรม โดยไม่ได้คิดประดิษฐ์ให้มี ท่าทางสวยงามหรือมีวิธีการนำเสนอที่มีรูปแบบหลากหลาย ซับซ้อน หากแต่แสดงออกมาตามอารมณ์ความรู้สึกของผู้พ้อนำที่รู้สึกในขณะนั้นซึ่งท่าทางบางท่าก็ไม่ได้มีความหมายหรือแสดงออกมาเพื่อสื่อความหมายแต่อย่างใด

ส่วนรูปแบบในการพ้อนำนั้นจากการศึกษาพบว่า เป็นการพ้อนำที่แทรกอยู่ในขั้นตอนต่าง ๆ ของการประกอบพิธีกรรมโดยมิได้มีจุดมุ่งหมายในการพ้อนำเพื่อความบันเทิงแต่อย่างใด เป็นการพ้อนำที่กระทำขึ้นเพื่อสะท้อนความคิดความเชื่อถือของผู้คนต่อสิ่งที่คนในกลุ่มชนเคารพนับถือ เช่น การพ้อนำในพิธีเล่นผีหึ่งและเล่นผีโง้ง และยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะความเป็นอยู่ การใช้ชีวิตและนิสัยที่เรียบง่าย เช่น การพ้อนำในพิธีแต่งงานใหญ่ ท่าทางที่แสดงออกมาในการพ้อนำมีรูปแบบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อน ไม่มีการนำมาจัดเรียงลำดับหรือปรุงแต่งให้ยุ่งยากในการนำเสนอหากแต่แสดงออกมาตามวิสัยหรือลักษณะที่ได้พบเห็น รูปแบบของการแสดงจึงเป็นการพ้อนำที่ไม่มีความแน่นอนตายตัว เป็นการพ้อนำอย่างพื้นบ้านที่จะพบเห็นได้เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมเท่านั้น

จากการศึกษารวบรวมลักษณะท่าทางในการพ้อนำทั้ง 3 พิธี พบว่ามีกระบวนท่าท่าทั้งหมด 6 กระบวนท่าท่า และแบ่งเป็นกระบวนท่าย่อยได้ 12 ชุดท่า และ มีท่าย่อย 55 ท่า ดังนี้คือ

1. กระบวนท่าชนวัว ประกอบด้วย กระบวนท่าทั้งหมด 6 ชุด คือ

ชุดที่ 1 สวมเขา มีท่าย่อย 2 ท่า คือ

1.1 ท่าจับเขา

1.2 ท่าสวมเขา

ชุดที่ 2 กางแขนม้วนมีทำย้อย 4 ท่า คือ

- 2.1 กางแขน
- 2.2 งอแขน
- 2.3 ม้วนมือ
- 2.4 ตั้งมือ

ชุดที่ 3 วิ่งจ้อง มีทำย้อย 2 ท่า คือ

- 3.1 ท่าป้อน
- 3.2 ท่ามอง

ชุดที่ 4 วิ่งชน มีทำย้อย 2 ท่า คือ

- 4.1 ชนเข่าซ้าย
- 4.2 ชนเข่าขวา

ชุดที่ 5 วิ่งถอย มีทำย้อย 1 ท่า คือ

- 5.1 จับเข่าถอยหลัง

ชุดที่ 6 วิ่งวิด มีทำย้อย 2 ท่า คือ

- 6.1 จับเข่าวิดทางซ้าย
- 6.2 จับเข่าวิดทางขวา

2. กระทบไหล่โคนตะเคียน ประกอบด้วยกระทบไหล่ทั้งหมด 4 ชุด คือ**ชุดที่ 1 พาดขวาน มีทำย้อย 4 ท่า คือ**

- 1.1 จับขวาน
- 1.2 พาดแขนซ้าย
- 1.3 พาดแขนขวา
- 1.4 พาดแขนซ้าย

ชุดที่ 2 แยกขวาน มีทำย้อย 4 ท่า คือ

- 2.1 แยกขวานป่าขวา
- 2.2 มองซ้าย
- 2.3 มองขวา
- 2.4 แยกขวานมือไหลหลัง

ชุดที่ 3 เดินวง มีทำย่อ 4 ท่า คือ

- 3.1 แยกขบวนจับข้าง
- 3.2 แยกขบวนตั้งมือ
- 3.3 แยกขบวนม้วนมือ
- 3.4 แยกขบวน ตั้งวงกลาง

ชุดที่ 4 โค่นตะเคียน มีทำย่อ 4 ท่า คือ

- 4.1 จับขบวนที่ป่า
- 4.2 ขูขบวน
- 4.3 เงื่อขบวน
- 4.4 โค่นไม้

3. กระบวนท่าขั้นไก่อ ประกอบด้วยกระบวนท่าย่อ 2 ชุด คือ

ชุดที่ 1 ตีปีกมีทำย่อ 2 ท่า คือ

- 1.1 ตีปีกขวา
- 1.2 ตีปีกซ้าย

ชุดที่ 2 โกงคอชั้น มีทำย่อ 2 ท่า คือ

- 1.1 ตบสะโพก
- 1.2 โกงคอ

4. กระบวนท่าเชิญผี มี ทำย่อ 3 ท่า คือ

1. ทำนั่งไหว้เอนตัว
2. ทำนั่งไหว้โยกตัว
3. ทำนั่งไหว้เอนตัว

5. กระบวนท่านั่งผ้ามีทำย่อ 7 ท่า คือ

1. ห่มผ้าแถบ
2. ห่มสไบ
3. โปกหัว
4. คาดเอว
5. พาดบ่า
6. พับวางเป็นหมวก
7. ใส่เสื้อนุ่งผ้า

6. กระบวนท่าลูกขึ้นฟ้อนรำ มีท่าย่อย 12 ท่า คือ

1. กำมือขย่มตัว
2. กำมือเหวี่ยงแขน
3. กำมือโยกตัว
4. กำมือย่ำเท้า
5. กวาดมือไปข้างหลัง
6. ตั้งมือด้านหน้า
7. วาดมือจีบ ระดับไหล่
8. วาดมือจีบส่งหลัง
9. วาดมือจีบส่วนกลาง
10. แบนมือยื่นไปข้างหน้า
11. ม้วนมือจีบตั้งวง
12. สายมือ

ลักษณะท่าทางดังกล่าวข้างต้น เมื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ โดยอาศัยการแจกแจงความถี่ ซึ่งเป็นหลักทางคณิตศาสตร์ พบว่า ท่าทางข้างต้นมีท่าทางเลียนแบบกิริยาคน 34 ท่า มีท่าทางเลียนแบบกิริยาลัทธิ 11 ท่า และมีท่าทางที่เลียนแบบมาจากท่าทางพื้นฐานในการฟ้อนรำ 18 ท่า ทั้งนี้เนื่องจากการฟ้อนรำของชาวชอง เป็นการฟ้อนรำที่แทรกอยู่ใน ขั้นตอนของการประกอบพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ และความเชื่อถือของชาวชอง ทำให้ลักษณะท่าทางที่ปรากฏส่วนมากจึงเลียนแบบมาจากกิริยาโดยทั่วไปของชาวชองเอง

นอกจากการศึกษารวบรวมท่ารำแล้วผู้วิจัยยังได้ แบ่งลักษณะท่าทางที่ใช้ในการฟ้อนรำทั้งหมดที่พบตามการใช้วิธีวงระฆังต่าง ๆ ของรำกายกรรมไปถึงทิศทางการเคลื่อนไหวที่พบในการฟ้อนรำ ซึ่งผลจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า ลักษณะท่าทางที่ปรากฏในการฟ้อนรำมีลักษณะการใช้มือ 6 ลักษณะคือ ใช้มือถืออุปกรณ์, กำมือ, แบนมือ, มือจีบ, ม้วนมือมี 2 ลักษณะ คือ ม้วนมือจีบกับม้วนมือไม่จีบและมือที่ทำท่าทางอื่น ๆ ส่วนตำแหน่งของการใช้มือปรากฏ 6 ตำแหน่ง คือ ระดับศีรษะหรือสูงกว่า, ระดับไหล่, ระดับต่ำกว่าไหล่, ส่งไปข้างหลัง, ยื่นไปข้างหน้า และอยู่ข้างลำตัว ลักษณะการใช้เท้า พบว่ามีการใช้เท้า 4 ลักษณะ คือ ยืนอยู่กับที่, ก้าวเท้า, ก้าวกระโดด, และย่ำเท้าซึ่งมีรูปแบบต่าง ๆ กันอีก 5 แบบ คือ ย่ำเตะ, 1-2-3 เตะ,

1-2-ถอย-เตะ, 1-2-ถอย-ก้าว, ย่ำเท้าเดินขึ้น - ลง, ย่ำเท้าสลับกันไปเรื่อย ๆ ตามจังหวะ การใช้ศีรษะมีลักษณะการใช้ 5 ลักษณะ คือ ตั้งตรง, เอียงซ้าย, เอียงขวา, ก้มต่ำโน้มมาข้างหน้า, แหงนออกไปข้างหลัง และการใช้ลำตัวในการพ้อนรำที่ปรากฏมี 5 ลักษณะได้แก่ ก้มต่ำโน้มมาข้างหน้า, ตั้งตรง, เอนไปข้างหลัง, เอนไปทางซ้าย, เอนไปทางขวา

จากลักษณะเด่นที่พบจากการศึกษาทิศทางการเคลื่อนไหว แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะอย่างหนึ่งที่ บ่งชี้ว่า การพ้อนรำของชาวชองเป็นการพ้อนรำแบบพื้นบ้าน และเป็นการพ้อนรำประกอบ พิธีกรรม นั่นคือ ลักษณะการเคลื่อนไหวของผู้พ้อนรำเคลื่อนไหวเคลื่อนไหวเคลื่อนที่ในลักษณะเดินเป็นวงกลม ทั้งนี้เนื่องจากผลของการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะท่ารำของสาขานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลายเรื่อง เช่น การพ้อนอีสาน ของยุทธิศิลป์ จุฑาวิจิตร วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ปีการศึกษา 2538, การพ้อนผีฟ้า ของ สุวัฒน์ จงดา วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ปีการศึกษา 2541, พ้อนไททรงดำ ของ เอื้อมพ เนาไยเนผล วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ปีการศึกษา 2538 ซึ่งศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับท่ารำ ที่มีลักษณะเป็นการพ้อนรำแบบชาวบ้าน (FOLK DANCE) ซึ่งผลจากการศึกษา พบว่า การพ้อนรำแบบพื้นบ้านมักเป็นการพ้อนรำประกอบพิธีกรรม เพื่อสนองต่อความเชื่อของกลุ่มชน และลักษณะทิศทางการเคลื่อนไหวของการพ้อนรำแบบพื้นบ้านนี้มักเคลื่อนไหวเป็นวงกลมเช่นเดียวกันกับการพ้อนรำของชาวชอง ที่มีลักษณะการเคลื่อนไหวเป็นวงกลม เป็นลักษณะเด่น

ลักษณะท่าทางที่ปรากฏในการพ้อนรำของชาวชอง นั้นมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรม ได้แก่ สถานที่ เครื่องใช้ในพิธี บทร้อง และดนตรี และผู้พ้อนรำดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอตามลำดับดังนี้

1. สถานที่

จากการศึกษาวิเคราะห์ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า สถานที่ หรือ พื้นที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับลักษณะการเคลื่อนไหวหรือทิศทาง ในการพ้อนรำของผู้พ้อน สังเกตได้จาก ลักษณะการเคลื่อนไหวที่ปรากฏ ทั้ง 6 ลักษณะที่ ผู้วิจัยนำเสนอไปในบทที่ 4 นั้น พบว่า ลักษณะการเคลื่อนไหวแบบเดินเป็นวงกลมนั้นจะไม่ปรากฏในการพ้อนรำพิธีเล่นผีหิ้งและเล่นผีโรงเลยทั้งนี้เนื่องจากลักษณะพื้นที่ที่ใช้ในการเล่นผีหิ้งและผีโรงนั้นไม่เอื้ออำนวยให้ผู้พ้อนสามารถเดินเป็นวงกลมได้ ด้วยเหตุที่ในพิธีเล่นผีหิ้งและผีโรงต้องใช้หิ้ง และเจ็ดเป็นสื่อแทนในการเชิญดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ ให้มาเข้าร่วมซึ่งการจัดวาง หิ้งและเจ็ดนั้น กำหนดให้

วางอยู่ข้างใดข้างหนึ่งของบ้านหรือโรงที่ใช้เล่น (ดังแผนผังที่ 5 ในหน้า) ทำให้พื้นที่ถูกจำกัดลงเหลืออยู่ในลักษณะครึ่งวงกลมเท่านั้น ผู้เพื่อนจึงไม่สามารถเพื่อนำเคลื่อนใหม่เป็นวงกลมได้ต่างจากการเพื่อนำในพิธีแต่งงาน ที่ทุกกระบวนท่าในการเพื่อนำนั้น ผู้เพื่อนเดินเป็นวงกลม เนื่องจากพื้นที่ ในการประกอบพิธีนั้นเอื้ออำนวยให้ผู้เพื่อน สามารถเดินเป็นวงกลมได้ ดังนั้นการเคลื่อนใหม่หรือทิศทางในการเพื่อนำจึงขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นที่หรือสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมด้วยจึงอาจสรุปได้ว่าสถานที่ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมมีอิทธิพลต่อรูปแบบ ลักษณะการเคลื่อนใหม่ในการเพื่อนำ

2. เครื่องใช้ในการประกอบพิธี

จากลักษณะท่ารำที่ปรากฏในการเพื่อนำของชาวของทั้ง 3 พิธี จะเห็นได้ว่าการเพื่อนำของชาวของมักใช้มือจับอุปกรณ์ เช่น ขวานปลู ผ้าขาวม้า เขาวัว เขาควย เป็นต้น อันแสดงให้เห็นว่า ลักษณะท่ารำที่ปรากฏนั้นมีความสัมพันธ์กับเครื่องใช้ใช้ในการประกอบพิธีกรรม เพราะอุปกรณ์ต่างๆ ข้างต้น ก็เป็นเครื่องใช้ในพิธีที่สำคัญ ที่ต้องใช้ในการประกอบพิธีกรรม ผู้เพื่อนำก็นำอุปกรณ์ที่มีอยู่ในการประกอบพิธีนั้นมาใช้ ประกอบในการเพื่อนำทำท่าเพื่อสื่อความหมายด้วย เช่น ใช้ขวานปลู ประกอบการทำท่าทางต่าง ๆ เพื่อสอนให้คู่บ่าวสาวรู้จักการประกอบอาชีพ คือเข้าป่าโค่นไม้ เพื่อจะได้ขยันทำมาหาเลี้ยงชีพ สร้างครอบครัวใหม่ต่อไป หรือการใช้ผ้าขาวม้าที่พาดอยู่ท่าทางต่าง ๆ กัน เช่น พาดป่า โปกศรีษะ คาดเอว ฯลฯ ในการเล่นผีหึ่ง และผีโ่งง ก็เพื่อทำให้เป็นสัญลักษณ์ บ่งชี้ให้ญาติที่มารู้ว่าผู้ที่มาเข้าสังฆารทางนั้นเป็นใคร ผู้ชาย ผู้หญิง เป็นหนุ่ม - สาวหรือ ว่าคนชรา จนญาติที่มานั้นพอจะทราบได้ว่าวิญญาณที่เข้าร่างทรงนั้นเป็นใคร ดังนั้น จึงพอจะสรุปได้ว่า ลักษณะท่ารำที่ ปรากฏนั้นมีความสัมพันธ์กับเครื่องใช้ ในการประกอบพิธีด้วย

3. บทร้อง

บทร้องที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมของชาวของทั้ง 3 พิธีที่ยกมาศึกษานั้น เมื่อนำมาพิจารณาเกี่ยวกับลักษณะท่ารำที่ปรากฏ ทำให้ทราบว่าผู้เพื่อนำ เพื่อนำทำท่าทาง ตามบทร้อง เช่นในพิธีแต่งงานหมอบปลุกผู้ประกอบพิธีก็จะเปล่งเสียงร้องออกมาระหว่างประกอบพิธี ในช่วงที่ทำพิธีโค่นตะเคียน เป็นภาษาของ และเมื่อนำคำร้องนั้นมาแปลเป็นภาษาไทย ก็หมายความว่า การสั่งสอนให้คู่บ่าวสาว ขยันทำมาหากิน คือให้รู้จักอาชีพของชาวของในการเข้าป่า หาไม้แล้วโค่นไม้มาเพื่อสร้างครอบครัวใหม่ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับท่าทางที่แสดงออก ในกระบวนท่าโค่น

ตะเคียน กล่าวคือ เป็นท่าทางที่แสดงกิริยาของการเดินมองหาต้นไม้ และโคนไม้ ในขั้นตอนของการทำพิธีขึ้นไถ่ก็เช่นเดียวกัน คำร้องที่หมอบปลุกเปล่งเสียงร้องเป็นภาษาของเมื่อนำมาแปลเป็นภาษาไทย ได้ความว่า เข้าแล้ว หยิบเครื่องมือทำมาหากิน ออกป่าโดยเร็ว นอกจากนี้ท่าทางที่ปรากฏในการพ้อนรำในพิธีเล่นผีหึ่ง และเล่นผีโงะ ก็มีความสัมพันธ์กับบทร้อง เช่นเดียวกัน เนื่องจากผู้พ้อนรำคือร่างทรงจะลุกขึ้นทำตามบทร้อง เช่น ท่าทางที่ปรากฏในกระบวนท่าลุกขึ้นนั่งผ้า ผู้พ้อนรำก็จะลุกขึ้น ทำท่าตามบทร้องที่ว่า ลุกขึ้นขนงผ้า ลุกขึ้น ส่วนท่าทางที่แสดงในกระบวนท่าลุกขึ้นพ้อนรำ ผู้พ้อนรำก็จะลุกขึ้นทำท่าว่า ตามบทร้องที่ว่า "เขารำก็รำด้วย งามไม่งามไม่รู้เลย" เช่นเดียวกัน ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ลักษณะที่ทรงที่ปรากฏ ในการพ้อนรำนี้มีความสัมพันธ์กับบทร้องด้วย กล่าวคือ บทร้องกล่าวถึงอะไรก็ทำท่าทางแสดงออกมาอย่างนั้น

4. ดนตรี

ดนตรีที่ใช้ประกอบในพิธีกรรมที่ยกมาศึกษาทั้ง 3 พิธีนั้น เป็นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องประกอบจังหวะทั้งสิ้นอันได้แก่ กลองและไม้กรับเป็นหลัก ซึ่งอาจมีเครื่องดนตรีอื่น ๆ ประกอบเพิ่มเติม แต่ยังคงเป็นเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบจังหวะเช่นเดียวกัน และไม่ปรากฏว่าใช้เครื่องดนตรีประเภทเครื่องดำเนินทำนองเลย การใช้ดนตรีประกอบในพิธีกรรม ทั้ง 3 นี้ นอกจากจะเป็นการตีกำกับจังหวะเพื่อประกอบบทร้องแล้ว ยังเป็นการตีกำกับจังหวะให้กับผู้พ้อนรำอีกด้วยทั้งนี้จากการสังเกตการพ้อนรำของผู้พ้อนรำทั้ง 3 พิธี พบว่านอกจากผู้พ้อนรำจะทำท่าทางต่าง ๆ ตามบทร้องแล้ว ผู้พ้อนรำยังทำท่าทางตามจังหวะ ของกลอง และไม้กรับอีกด้วย เช่น ทำท่ามือข่มตัว ผู้พ้อนรำก็จะข่มตัวและโอนเอียงไปมา ตามจังหวะ กลอง - ไม้กรับแล้วจึงค่อย ๆ เปลี่ยนเป็นโยกตัวไป - มา พร้อมกับข่มตัว ตามจังหวะ กลอง - ไม้กรับ เช่นเดียวกันกับท่าทางอื่น ๆ ที่ปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นการก้าวเท้า ย่ำเท้า หรือท่าทำใด ๆ ก็มักทำตามจังหวะ กลอง - ไม้กรับทั้งสิ้น จึงสรุปได้ว่า ท่ารำที่แสดงออกในการพ้อนรำทั้ง 3 พิธีนี้ มีความสัมพันธ์กับทำนองดนตรีด้วยเช่นกัน